پێشنیارێکی سیاسی بۆ ڕۆژاڤا.. ئیدریس مستەفا ساڵح

کەم گەشەی سیاسی هەیە لە دنیادا ئەوەندەی ڕۆژاڤا قەتیس مابێت لە چەند هاوکێشەیەکی سیاسی ناوچەکە و جیهانیش. هاوکێشە سیاسییەکان چون یەک و دژ بە یەکیشن. هەموویان لە دەرەوەی وڵاتەکن کەچی لە خاکی ئەو وڵاتەدا بوونی سیاسی و سەربازیان هەیە. هەموویان دراوسێ و هاوپەیمانن لەهەمان کاتدا دژە دراوسێ و دژە هاوپەیمانی یەکترن. تورکیا و ئەمریکا، دوو دۆستی ناتۆ و دوو دژ بە یەک لە ڕۆژاڤا؛ ئێران و تورکیا دوو وڵاتی دراوسێ بەڵام دوو هێزی دژ و لایەنگر لە بەشار ئەسەد؛ ڕۆژاڤا بەشی خاکەکە لە سوریا و سوریا دانی پێدا نانێ و ئەمریکا داکۆکی لیدەکات لە کاتێکدا هیچ شەرعییەتێک نییە بۆ بوونی ئەو لەوێ. زیندوو بوونەوەی دنیای دوو قوتبی روسی و ئەمریکی لەوێدا. ڕۆژاڤا لە پای گەشەیەکی مێژوویی و دەرفەتێکی سیاسیدا هاتە دەر کەچی بە گرفتەکەوە گلا، داعش، کە نە هی ئەو بوو نە خۆیشی بۆ ئامادە کردبوو، نە بوونیشی هەبوو لە خاک و مێژووی ئەو وڵاتەدا. ئەو گرفتە بەرهەمی هەموو ئەو هاوکێشە سیاسی و هێزەکانی بەشدار بوو لە هەمان کاتدا ململانێکەر بوو لەو وڵاتەدا کەچی ئایا لە ملی ڕۆژاڤا بۆ ئەوەی دوورونزیک ئاگای لێ بێ یاخود پەیوەندی بە هەبوونیەوە هەبێ کەچی نەمانیەکەیان یاخود فەوتاندنەکەیان خستە سەر شانی ئەم. ئەو هێزانە و هاوکێشەکانیان دۆخێکی هەندە ئاڵۆزیان خستەتە بەردەم ڕۆژاڤا کە لە گرێکوێرەکەی هاملێت ئاڵۆزتر بێت؛ ئەنجامگیرییەکەی ئەوەیە: ئێوە بەهۆی ئەمەوە لە خاک زیندوو بوونەوە، گەر ئەمە نەبین ئیوە نامێنن، گەر ئەمە هەشبین ئێوە هەرنامێنن.

جوگرافیای سیاسی ڕۆژاڤا پێچەوانەی ڕەوتە مێژووییە بەرهەقەکەیەتی. خەڵکێک لە بەرەبەیانی دنیای دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە تاکو ئێستا هیچ گزنگێکی سیاسی و نەتەوەیی و فەرهەنگی نەدیبوو بەڵام و لە ڕووداوێکی کتوپڕی سیاسیدا بەسەر نیمچە سەربەخۆییەکی تەواودا کەوتن. ئەم ڕووداوە کتوپڕە جگە لەوەی بەرەو ڕووی ئاسودەییەکی ڕەهای بردن لەهەمان کاتدا بەرەو مەترسیەکی گەورەشی کردنەوە. بە قەد ئەوەی ڕۆژاڤا مەترسی گەورەی دروست کردووە بۆ سەر وڵاتانی تەنیشتی خۆی بە قەد ئەوەش مەترسی گەورەی لەسەر خۆیەتی کە بەرەو ڕووی چارەنوسێکی نادیار کردەتەوە. ئەوەی ئەم مەترسیە دوو دەمەی

دروست کردووە جیۆپۆلەتیکی خودی ڕۆژاڤایە. ئەو نزیکایەتییە مێژوویی و جوگرافی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگییەی کوردانی ڕۆژاڤا لەگەڵ کوردانی باکوردا هەیانە ترسێکی گەورەی لای وڵاتێکی وەک تورکیا دروست کردووە کە ڕۆژاڤا پریشک بهاوێ بۆ ئەودیو سنورەکەی؛ ئەمە جگە لە سوریا کە قەدحەن باوەڕی بەوە نەبووە کورد بوون هەبێ لە سوریادا و بگرە زۆریانیشی بێ بەش کردبوو لەوەی هاوڵاتی ئەو وڵاتەش بن کە لە بەرەبەیانی مێژووەوە لە خاکەکەیدا دەژین. ئەو ڕوح و تەوژمە کوردییە نەتەوەییە بەهێزەی لە ڕۆژاڤا و باکور هەیە لە باشور و ڕۆژهەڵات نییە. ئێرانی بوون گەر لە پەلەیەکی کەمیشدا بێت دەوری خۆی دەگێڕێ لە نێو کوردانی ڕۆژهەڵاتدا؛ لە باشور لە سایەی سەری دەسەڵاتی کوردییەوە شتێکی ئەوتۆ نەماوە کە پێی بوترێ نەتەوە و نیشتمان و پرسێکی بەرهەقەی سیاسی و مێژوویی. مێژووی چەند ساڵەی ڕۆژاڤا لە بەڕێوەبردن و دۆخی سیاسیدا پیشانیدا کە کوردانی ئەو دوو بەشە شتێکی زۆر جیوازترن لە کوردانی باشور کە لە ساڵی ئەوەڵەی حوکمڕانییەوە نیشانیاندا ئەوەی دووورونزیک بەلای نەچوون مەسەلەی نەتەوە و نیشتمان و دۆخی سیاسی وڵات و مەرامەی مرۆڤ بوو.

باشور یاخود عێراق وەک ڕۆژاڤا یا سوریا نەبوونە جێگەی تەراتێنی ئاشکرای هەموو هیزە دەوڵەتی و نادەولەتییەکانی ناوچەکە و جیهان کە هەر یەک لە گۆشەی ئەو وڵاتەدا بنکەی سەربازی بۆ پانتاییەکی جوگرافی گەورە لەودا و کەوتنە ململانێ لەگەڵ یەکدی. ئەوەی لەو نێوەدا ماندوێتی سیاسی و سەربازی پێ بەدرا دانیشتوانی ڕەسەنەکەی بوون بە تایبەت کورد لە ڕۆژاڤا. ئەو قەوارەیە بەدەر لە هەر ویستێکی خۆی کەوتە نێو هەندە هاوکێشەی سیاسی ناوچەیی و جیهانی ئاڵۆزەوە کە دەرچوون لێی مەحاڵە. هیچ یەکێک لەو هاوکێشانە نەک هەر لە قازانجی ڕۆژاڤادانین نیە بەڵکو ناوچەییەکان بۆ ئەوە دروست بوون ئەو ئەزموونە نابێ پا بگرێ؛ جیهانییەکانیش بۆ ئەوە دروست بوون تاکو بیکەنە گەمەی سیاسی دەستی خۆیان و هەر کات ئەو گەمەیە تەواو بوو بەجێی بهێڵن.

هیچ دۆخێکی سیاسی هێندەی ڕۆژاڤا قەتیس نیە لە چوارچێوەی جوگرافیایەکەی خۆیدا؛ تورکیا و ئێران و سوریا وەک سێ دەوڵەتی گەورەی ناوچەکە، هەردوو زلهیزی ڕوسیا ئەمریکا لەگەڵیدا هێزێکی وەک داعش لەسەروو ئەمانەشەوە دژایەتی کردنی باشور لەگەڵیدا. ئەمانە هەمووی لە ناو جەرگەی خاکی ڕۆژاڤا بوونیان هەیە و نە دەتوانێ شەڕی هەموویان بکات تا سەر، و نە هیچیان ئاشتی لەگەڵدا مەر دەکەن. کۆنفرانسی ئاستانەی پایتەختی کازاخستان لە نیوان

چووار وڵاتی ئامادە بوو لە سوریادا، تورکیا و ئێران و روسیا و خودی سوریا، کە لە ساڵی ٢٠١٧ ەوە تاکو ئیستا هەر ساڵەی لە جارێک زیاتر کۆدەبنەوە، مەرامی یەکەمین لە کۆبوونەوەی کۆنفرانسی ئەستانە و ئەوانەی تریش لە ئایندەدا جگە لە بابەتی رۆژاقا هیچ شتێکی هەستیارتریان باسی لێوە بکەن؛ چونکە رۆژاقا تەنها بەشی سوریایە کە ترس لەسەر خودی سوریا و وڵاتانی ناوچەکەش دادەنێ گەر بێتوو ببێتە خاوەن قەوارەیەکی نیمچە سەربەخۆی نەک هەر سیاسی بەڵکو ئیداریش. دەبینین وڵاتانی ناوچەکە و روسیاش وەک جەمسەرێکی زلهیزی جیهان هەردەم بە دوای نەخشەرێگایەکەوەن بۆ کێشە و ململانێکانی سوریا کە لەسەر یەک پنت راوەستاوە ئەویش یەکێتی خاکی سوریایە و رۆژاقاش ئە وپنتە سەرەکیەیە کە ترسیان لێی هەیە ئەو یەکێتیە تێک بدات.

لەگەڵ ئەوەی ئیستا رۆژاقا لە ساتی لە دایکبوونی مێژوویی خۆیدایەتی لەهەمان کاتدا لە بەردەم ساتی گیان لەدەستدانیشیایەتی. بۆ خودی رۆژاقاییەکان و ئەوانەشی لە خەمی ئەو قەوارەیەدان و خواستیانە رۆژاقا بۆ ئەوەی بە تەواوی نەمرێ دەبی بە عەقڵێکی سیاسی دۆخئامێزیەوە سەیری دۆخەکەی بکرێت. لە سیاسەتدا رووداوەکان و هاوکێشەکان سەنگی مەحەکی هەر تێگەیشتن و جوڵە و هەڵوێستێکی سیاسین نەک دروشم و گوتاری سۆزداری نەتەوەیی. وەک ئاشکرایە پشتیوانی سەرەکی رۆژاقا لە ئیستادا ئەمریکایە و بەو هۆیەوە ئەمریکا پێشتر لە عێراقدا هەبوو، و بوونی داعشیش لە هەردوو وڵات و بەکارهێنانی داعش وەک ه□ز□□ک لەم دوو وڵاتە و، ئێستاش بەرەوئەفریقیایان دەگوازێتەوە، ئەو میکانیزمی هاتنە ناوەوەی ئەمریکا پیشان دەدات لە رۆژاقا. لەوێ بارودۆخێک دروست بوو کە رۆژاقا دەبێ متمانە بکاتە سەر ئەمریکا بۆ پاراستنی لە پەلاماردەرەکانی دەوروپشتی؛ ئەو پەلاماردەرانەی هەر خودی ئەمریکا چەکیان پێ دەفرۆشێ یان تەنانەت دروستیشیان دەکات وەک داعش.

یەکێک لە سیاسەتە ستراتیجیەکانی ئەمریکا چارەسەر نەکردنی هەر کێشەیەکی سیاسیە لە جیهاندا و بەتایبەت لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. لە دوای جەنگی جیهانی دووهەمەوە ئەمریکا نەک هیچ کێشەیەکی سیاسی چارەسەر کردووە بەڵکو رێگر بووە چ راستەوخۆ یا ناراستەوخۆلە هەر رێگەچارەیەک بۆ هەر کێشەیەکی سیاسی یاخود وێرانی کردووە و بەجێی هێشتووە. واتە تەنها ستراتیج لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا درێژکردنەوە و ئیدارەکردنی ئەزمەکانە نەک چارەسەرکردنیان، بگرە لە هەندێ حاڵەتدا کوشتنی قەیرانێکە بۆ لە دایکبوونی قەیرانێکی

تر. ئەوەی ئەو سروشتە دەدات بەم جۆرە سیاسەتەی ئەمریکا دوو ڕەگەزی سەرەکین: یەکەمیان، ئەو جوگرافیا دوورە دەستەیەتی لە ناوچە دەوڵەمەند و پڕ ململانێکانی تری جیهانی بۆیە گەر کێشەکان بەرەو چآرەسەربوون بڕۆن ئەوا ئەمریکاش دەبێ بروات. دووهەمیان، ئابوری ئەمریکا بە شێوەیەکی سەرەکی لەسەر دوو جۆر پیشەسازی ڕاوەستاوە کە هەردووکیان پیویستیان بە بازاڕی گەرم و گوڕی دەرەوە هەیە ئەوانیش پیشەسازی دروستکردنی چەک و دروستکردنی پارەی کاغەز، دۆلار.

گەر ئەو وڵات و ناوچانەی کە ئەمریکا بە هەڵواسرای هێشتویەتیەوە یاخود دەستبەرداربووە لێیان بە پێوەر بگرین بە ڕۆژاڤا ئەوا ڕۆژاڤا لە هاوکێشە ستراتیجیەکانی دەرەوەی ئەمریکادا بوونی نیە؛ دەکرێ لە سیاسەتە تاکتیکیە جیهانیەکانیدا بیبینین ئەویش دەتوانین بڵێین لە پەراوێزیدایە. ئەمریکا تاکو ئێستا هیچ ڕێگەچارەیەکی پێ نیە بۆ ڕۆژاڤا نە لە سەر کاغەز و نە لە سیاسەتی ناوچەییاندا و نە لە گفتوگۆ و پەیوەندیەکانیان لەگەڵ ڕۆژاڤادا. بگرە ناشتوانێ بیپارێزێت لە پەلامارەکانی دەوروبەر. تا هەنووکە دیار نیە بوونی ئەمریکا لە ڕۆژاڤا چیە و بەچی لەوێیە و بە تەما هەیە چی بکات یان چی لە ڕۆژاڤا بکات. ئەوەی تا ئەمێستاکە لەسەر ئەرزی واقع بوونی هەیە و ئایندەکەش دەتوانین ببینین ئەوەیە کە ڕۆژاڤا بەشەکە لە سوریا و سەرجەم وڵاتانی دراوسێ و بگرە هەموو وڵاتانی ناوچەکەش لەگەڵ یەکێتی خاکی سوریادان و خودی ئەمریکا ئەمە ڕەت ناکاتەوە وەک جۆن ئیستاشی لەگەڵدابە تایوان بە چین و لە چووارچێوەی یەکێتی خاکی چین لە قەڵەم دەدات. پرسیار ئەمەیە ئایا ڕۆژاڤا بەراورد دەکرێت بە تایوان. ئایا تاکو ئیستاکە ئەمریکا جگە لە بەکارهێنانی ڕۆژاڤا بۆ مەرامە سیاسیەکانی خۆی هیچ ڕێگەچارەیەک تەنانەت وەعدێکیشی پێداون کە شتێکیان بۆ بکات؟ بێگومان نەخێر! بگرە هیچ قانون و سیاسەتێکی نێودەوڵەتی بوونی نیە سەبارەت بە ڕۆژاڤا جگە لەوەی پێیان دەڵێن شەڕکەری باشن دژ بە داعش. هیچ بەڵگە و پەیمانێکی ڕەسمی ئەمریکی و نێودەولەتی بەردەست نیە کە پیشان بدات ڕۆژاڤا شتێکە و ئەمە داکۆکی لێ دەکەین. ئەوەی بە ڕۆژاڤایان کرد خۆیان هەرگیز نەیاندەتوانی بیکەن بە تەنها ئەویش رووخانی دەولەتی ئیسلامی بوو لە عێراق و شام.

بەکارهێنان و دەستبەرداربوون دوو سیاسەتی دیاری ئەمریکان کە پێشتر چەندان ناوچە و قەوارەی سیاسی بوونەتە قوربانی و ڕۆژڤاش یەکیک دەبێ لەوانە. تازەترینیان جیهێشتنی وڵاتی ئەفغانستانە بە

بزووتنەوەی تاڵیبان. ساڵی ٢٠٠١ ئەمریکا بەهیزێکی چەند دەوڵەتیەوە پەلاماری ئەفغانستانیدا کە لە ژێر دەسەڵاتی بزووتنەوەی تاڵیباندا بوو ئەو دەم. دوای کوشتنی دەیان هەزار مرۆق و خەرج کردنی زیاتر لە چەند تریلیۆن دۆلار و مانەوەی بیست ساڵەی رەبەق تێیدا، ئەفغانستانی رادەستی تاڵیبان کردەوە و هەرجی دارودەستەی سیاسی و ئیدارەی حکومی و مەدەنی هەبوو رادەستی تاڵیبانی کردەوە لە کاتێکدا تاڵیبان ئەوسا و ئیستاش لە لیستی تیرۆری ئەمریکادایە. وڵاتانی غەربی و ئەمریکا بەتایبەتی لە یەک سەدەی رابردووەوە تا هەنوکە کوردیان وەک یەکێک لە کاغەزە فشارەکانی دەستی خۆیان بەکارهێناوە. ئەمە لە کاتێکدایە هزری سیاسی کورد بە گشتی بە ئومێدێکی زۆرەوە سەیری سیاسەتی نێودەوڵەتی غەربیان دەکرد، و ئێستەش دەیکەن، لە کاتێکدا کورد و کێشەکەی لە ئاستە نێودەوڵەتیەکەی بە پلەی سەرەکی کوشتەی دەستی ئەوانە ئینجا کورد خۆی و وڵاتەکانی دراوسێی. رۆژاڤا گەر لە باشترین حاڵەتیدا لەسەر دەستی ئەمریکا ببێ بە قەوارەیەک ئەوا لە قەوارەیەکی نەتەوەییەوە کە مافی چارەنوسی خەڵکێکی مێژوویی دیاری بکات لەو وڵاتەدا دەیگۆڕێت بە قەوارەیەکی وەزیفی کە تەنها بەکاری دەهێنن بە مەرامە سیاسیەکانی خۆی وەک چۆن لەگەڵ تایوان دەیکات بە نموونە. ئەم گۆڕینە وەزیفەیە وادەکات هیچ شتێک نەمێنێتەوە لەو وڵاتەدا کە بەهای هەبێت جا ئەو بەهایە سیاسی یا کۆمەڵایەتی یا مەرامەی و فەرهەنگی بێت.

رۆژاڤا چی زووترە دەست بەرداری ئەمریکا ببن و روو لە دیمەشق بکەن و هاتنەوە بۆ کەمترین دەستکەوت لە بوونی ئەمریکا باشترە. رۆژاڤا ئیستا شتێکە و لەم شتەوە دانوستان لەگەڵ دیمەشقدا بکات باشترە وەک لەوەی دوو سبەی ئەمریکا لەوپەڕی خراپیدا بەجێیان بهێڵێت. ئەوە دروستە کە سوریەکان لە لیدوانەکانیاندا خراپ لەسەر رپژاڤا قسەدەکەن بەڵام لەدوان هەڵوێستی سیاسی حکومی رەسمی و دانیشتنی سەر مێزی گفتوگۆ نین بەیە دانوستان لەگەڵ سوریادا بە جاودێری روسیا و هەندێ وڵاتی تر زۆر باشترە بۆ رۆژاڤا وەک ئەوەی لەو بارودۆخە هەڵواسراو و چارەنوس نادیارەی ئیستایدا بێت لەگەڵ ئەمریکادا. گەر بەتوو بەرەو رووی ئەو پێشنیارەی روسیا بڕۆن کە تاکو ئیستا چەندان جار داوای کردووە لە رۆژاڤا کە دەست لە بەرەکی ئەمریکا بەربدەن و بێن لە ژیر چاودێری ئەواندا گفتوگۆ لەگەڵ دیمەشقدا بکەن. سەرباری ئەو هەموو کێشە و گرفتە ناوچەیی وجیهانیانەی بەرەکی سوریای گرت ئەو وڵاتە لەسەر پای خۆی مایەوە و لە ئیستاشدا لە گەڕانەوەدایە بە ناو ماڵی عەرەبی لە ڕێگەی

کەمکاری عەرەبی و سەردانی کردنی چەندان سەرۆک و سەرۆک وەزیران و وەزیرانی دەرەوەی ولاتانی حەرەبی تەنانەت بەشێکی زۆر لە جوگرافیای جیهانی کە پێی دەوترێت گلۆباڵ ساوث ئامادەیی ئاسایی کردنەوەی پەیوەندیەکانیان دەربڕیوە لەگەڵیدا. گلۆباڵ ساوث زیاتر لە نیوەی دانیشتوان و جوگرافیای گۆی زەوی پێکدەهێنێ کە بریتییە لە ئاسیای ناوەڕاست و رۆژهەڵاتی ناوەراست و بەشێکی زۆر وڵاتانی ئەفریقیا و ئەمریکای لاتینیش. دیارە هەر سێ جەمسەرە زەبەلاحەکەی ئاسیای تێدایە، چین و هند و روسیا.

لەگەڵ هەموو ئەو هۆکارانەی دەربارەی ئەمریکا و سیاسەتەکانی دەرەوەی ئەمریکا ئاماژەی پێدرا کە بوچی رۆژاڤا دەبێ دەستبەرداری ئەمریکا ببێت، حوکمی جوگرافیا خاڵێکی گرنگی دەخئامێزترە کە وادەکات رۆژاڤا روو لە دیمەشق بکات باشترە لەم دۆخە ئاڵۆزە ناوچەیی و جیهانییەدا. جگە لە ئەمریکا هەموو هێزەکانی تر شتێک دیانبەستێتەوە بەو جوگرافیایە و مەدارەکەیەوە. تورکیا و ئێران و سوریا یەک دراوسێ و هاوسنوری جوگرافیایین، روسیا لەگەڵ ئەوەی هیچ پابەندیەکی جوگرافیایی نیە لە سوریادا بەڵام دراوسێیەکی دوورە وەک جوگرفیا و هاوڕێیەکی سیاسی نەودەوڵەتی سوریا و خودی ناوچەکەشە و مێژووییەکی هەیە لە ئامدەیی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کە رێگەکەی دەگەڕێتەوە بۆ دەمانی یەکیتی سۆڤیەت؛ ئەمە جگە لەوەی روسیا بە داواکاری رەسمی دەوڵەتی سوریا لەوێیە، واتە گەر بە ئاستە نێوودەوڵەتییەکەی بیگریت ئەوا شەرعیەتێک هەیە بۆ ئامادەیی روسیا لەو وڵاتە لە کاتێکدا ئەمریکا خاڵیە لەهەر خاڵێک لەو خاڵانەی باسمان کردن.

دیارە سەربەخۆیی باشترین رێگەچارە و هەڵبژاردنێکی ئاڵتونیانەیە بەڵام رۆژاڤا لە دۆخێکدایە کە هیچ شتێکی دەوروپشت لە قازانجیدا نیە. دوو سێ ساڵی پێش ئیستا کێشەی ناوچەی مەنبەج هەبوو کە تورکیا بە کردەیی هێرشێکی سەراسەری بۆ ئەو ناوچەیە ئامادەکردبوو لە هەمان کاتدا ئەمریکا بێدەنگی هەڵبژارد و هاوسەنگی هیزی سەربازی تورکیا و رۆژاڤاش بەراورد ناکرێ بۆیە ئەو دەم “مەزلوم عەبدی”، فەرماندەی گشتیی هێزەکانی سوریای دیموکرات، گوتی لە نێوان نەمانی خەڵکەکەم و لە دەستدانی هەندێ خاکدا ئەوا خەڵکەکەم هەڵدەبژێرم. لەسەر هەمان هزری سیاسی رۆژاڤا دەبێ بە شتێک هەڵسێت کە مەترسی سەر خەڵکەکەی لە پەلاماری دەرەکی بڕەوێنێتەوە یاخود کەمتر بکاتەوە ئەویش دوو هەڵبژاردەیە: یان لە ناوچوونێکی تەواوی بەهۆی سیاسەتگەلێکی دەرەوەی خۆی کە ئایندەکەی مەترسیدارە؛ یاخود

مانەوەیەک لەگەڵ هەندێ دەسکەوتی فەرهەنگی و ئیداری و هاوڵاتی بوون.

گەشەی سەرمایەداری و پەیماننامەی لۆزان و خۆشباوەڕی بۆرژوا- کۆمبرادۆری کورد بە یەکێتی نەتەوایەتی و هەڵوێستی چەپی ناسیۆنالیست!.. سابیر. م

گەشەی سەرمایەداری و پەیماننامەی لۆزان و خۆشباوەڕی بۆرژوا- کۆمبرادۆری کورد بە یەکێتی نەتەوایەتی و هەڵوێستی چەپی ناسیۆنالیست!

ژێرخانی ئابووری) هۆیەکانی بەرهەمهێنان(هەمیشە بە بنەمای سەرەکی بۆ ڕادەی پێشکەوتنی میللەتان و کۆمەڵگاکان هەروەها ڕەنگدانەوەیان وە کارکردیان لەسەر)پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنان(واتە چۆنیەتی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان لەناو سیستەمی بەرهەمهێنان و ئاڵوگۆڕی بازرگانی و کڕین و فرۆشتنی بازاڕدا بە گوێرەی بەرژەوەندی تاکەکەسەکان و دواتر چینەکان خۆیان ئەسازێنن.
مێژووی گەشەی سەرمایەداری لە سەرەتای سەدەی نۆزدەوە پێی نایە قۆناغی ئیمپریالیستی واتە ناردنە دەرەوەی سەرمایە لە واڵتێکەوە بۆ واڵتێکی تر ، واڵتانی ئەوروپای ئەو سەردەمەی کە پەیماننامەی سیڤەر و لۆزانیان تیادا بەستراوە هەنگاوی گەورەیان دەستپێکردبوو بە داگیرکاری و ناردنەدەرەوەی سەرمایەی) لەکاڵی(و نەتەوەیی خۆیان بۆ شوێنەکان و واڵتانی تری جیهان.
وە ئەو قۆناغە لێبڕالیزم لە واڵتانی وەک ڕوسیا و هەندێک واڵتی

تری جیهان لە قۆناغی سەرەتایی خۆیدا بوو.
شەڕی جیهانی یەکەم و دووەم وەک قەیرانی ئابووری و سیاسی ناردنە دەرەوەی سەرمایەی لەکاتەی ، داگیرکاری وڵاتانی ترو
دابەشکردنەوەی جیهانبوو لە نێوان وڵاتانی ئیمپریالیستی ئەو سەردەمە بوو، وەک بەریتانیا، فەڕەنسا ، ئیتاڵیا ، .... هتد ..
وە بەم هۆیەوە شەڕی جیهانی وەک درێژکراوەی سیاسەت و بەرژەوەندی ئابووری بە شێوەی سەربازی و شەڕ خۆی
بەرجەستەکردەوەو جیهانی خستە مەترسیەکی کاولکارانەو کوشندەی گەورەوە .
ڕۆژهەڵاتناسە ئەوروپاییەکان کاتێک توێژینەوەو لێکۆڵینەوەیان لەسەر نەتەوەو وڵاتانی ڕۆژهەڵات کردوە، کوردو کوردستانیان
وەک چەند هۆزو خێڵێک ناساند
وە مێژووی کوردو ڕەچەڵەکی بە گوێرەی سەرچاوە جیاوازکان بریتی بوون لە ؛ سۆئی یان سۆباری ، لۆلۆییەکان، گۆتیەکان،
کاشیەکان، خوریەکان، میتانیەکان، کاردۆخیەکان، ..)١(
خێڵکی کورد لە هەر پارچەیەکدا بووبێتن هەر لە دێر زەمانەوە وە تەنانەی بەر لە پەیماننامەی لۆزانیش ، وەک نەتەوەیەکی
یەکگرتوو خاوەن دەسەڵاتێکی سەرتاسەریان نەبووە ، بەڵکە بە شێوەی حوکمڕانی عەشیرەتی و خێڵ و ئیماراتی و ناوچەیی لەڕەو
لەوە ژیاون، وەک میرنشینی حەسنەوی، میرنشینی ڕەوادی، میرنشینی دۆسکی و مەڕوانی، میرنشینی ئەردەڵان، میرنشینی
سۆران، میرنشینی بادینان، میرنشینی بابان.
لەبەر ئەم هۆیەش ژێرخانی ئابووری و هۆیەکانی بەرهەمهێنان لەم ناوچەیە پێشنەکەوتون وە بەدواکەوتوویی لە قۆناغی بەر
لەدەرەبەگایەتی و دەرەبەگایەتیدا ماونەتەوە .
هەر بەم هۆی ئەم پەرژوبڵاوی و پێکهاتە کۆمەڵایەتیەوە بووە کە هیچ بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستی دروست نەبووە تا ئەم
ساتەوەختەی ئێستاش.
بزوتنەوە ناسیۆنالیستیەکان وە پێکهێنانی دەوڵەتی نەتەوەیی بەرئەنجامی گەشەی سەرمایەو سەرمایەداری بوو لە ناوچەیەکی
دیاریکراودا کە میللەتێکی یەکگرتوی تیادا ژیاوە.
پڕۆسەی گەشەی سەرمایەو سەرمایەداری لە جیهاندا بەیەک پێودانگەک و وەتیرەیەک ناچێتە پێشەوە ، ئەمە ڕەنگدانەوەی یاسا
دیالەکتیکیانەی سروشتە کە هیچ شتێک بە هەڵەکی ڕاست و بەبێ پێچ وپەنا ناچێتە پێشەوە.
بنەماکانی یەکێتی نەتەوایەتی و میللی زادەی خودی قۆناغی سەرمایەداری نین ، بەڵکە مێژوویەکی دوور و درێژتری بەر لە

سەرمایەداری هەیە ، ئەم مەژووە الی کوردەکان بنەمایەکی نەتەوایەتی
وە میللی نەبووە تەنانەت بەر لە لۆزان و پەیماننامە
جیهانییەکانی دوای شەڕی جیهانی یەکەمیش .
تانوپۆی سیستەمی ئابووری لەم ناوچانەدا بەهۆی سەختی سروشت و
نەبوونی هێڵەکانی گەیاندن و هاتوچۆوە وایکردووە کە پشت
بە سیستەمی ئیدارەو بەڕێوە بەری گوندەکان وە زەویوزارە
ناوچەییەکان ببەستێت وە لەسەر بەخێوکردنی مەڕوماڵات و کشتوکاڵ
و جوتیاری زۆر سادە وە دواکەوتوو ببەستێت ، وە ئاغاکان و
دەرەبەگەکان وە شێخەکان ئیدارەی ئەم ناوچەو گوندانەیان داوە و
بەڕێوەیان بردووە.
فراوانی و مەودای سیستەمی بەرهەمهێنانی چ بەر لە دەرەبەگایەتی
وە دواتر دەرەبەگایەتی وە تا ئێستاش کە جیهان لە قۆناغی
سەرمایەداریدا ئەژی ، لە ناوچە کوردییەکاندا لە چوارچێوەی گوندو
شاردا ماوەتەوە وە لە مەودای شار دەرنەچووە.
بەبێ پشتی کارو ژیانی شارەکان بە دابڕاوی لەیەکتر پشتیان بە
بازرگانی ناوچەیی بەرتەسک و لەسەر داهات و بەروبوومی
الدێکان ژیانیان بەسەر بردووە.
حوکمڕانی ئیمارەیی واتە دەسەڵاتی بنەماڵەیی شێخ و ئاغاو دەرەبەگ و
مەالکان گونجاوترین شێوەو فۆرمی سیاسی حوکمڕانی خۆی
و عەشیرەت بوون و ە تائێستاش بوونیان هەیە.
لە هەلومەرجێکی وەک ئێستادا ، کە پڕۆژەی حاکمیەتی ئیماراتی و
تائیفی و خێڵەکی و مەزهەبی لە عێراق و کوردستان پشتیوانی
لێکراو وە ئاکامەکەی داگیرکردنی عێراق و ناوچەکوردییەکان و
بەکارهێنانی کوردستان وەک ناوچەیەکی ستراتیجی بەڕێوەبردنی
سیاسەتە ئابوری و ئەمنی و جیهانییەکانی کۆمپانیا مۆنۆپۆڵییە
جیهانییەکان ، ئەوە ئەخوازێت کە سەرانی حاکمانی ئیمارەتی زۆنی
سەوزو زەرد ملکەچی تەوای سیاسەتەکانی ئەمریکاو وواڵتانی
ئیمپریالیستی زلهێزی جیهانیبن ، وە ببن بە نمایەندەیەکی بەرژوا-
کۆمبرادۆری خێڵەکی تا بتوانن بەرژەوەندییەکانی ئیمپریالیزمی
جیهانی لەم ناوچەیە بپارێزن وە سەرکوتی بزوتنەوەی مارکسیستی
و کرێکاری وە هەر جۆرە ناڕەزایەتییەکی چینایەتی لەم ناوچەیەدا
بکەن.
سەرانی درشت و بچوکی بە ناو) هەرێمی کوردستان(وە حیزبە
چەکدارییە – خێڵەکییەکانیان ڕۆژ بە دوای رۆژ پەرچەمی
درەزنانەی) کوردایەتیان (بە خێڵەکی کوردستان ئاشکراتر کردووە .
لە ئێستادا بەهۆی ئەم هەموو قەیرانە جۆربەجۆرە ئابوری و سیاسی و
فەرهەنگی و ئاشکرابوونی پەرچەمە درەزنەکانیان وەک

پسوڵەیەکی سیاسی فریودەرانە هاتوون کۆوکەمەڵە و کۆبونەوە و هاتو
هاوارو سەمینار لە سەر) پەیماننامەی لۆزان(ئەبەستن وە
الفی بنیاتنانی)ستراتیجیەتی یەکگرتوویی گەلی کورد (وەک)
بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستی کورد(لەئەدەن ، لە کاتێکدا خودی
ئەم حاکمانەو ئەم سەرانی حیزبە چەکدارە -خێڵەکیانە تا دوێنی
خۆیان ئامرازو داردەستێکی گرنگی دەستی ووڵاتانی داگیرکەرو و
ئەمریکاو جاشی حوکومەتە دراوسێکان و تەنانەت جاش و موخابەراتی
حیزبی بەعسی عێراقی بوون ، تەنها مەبەستێک لە
سازکردنی ئەم سیناریۆیەدا تەنها ئەوەیە کە دەسەڵاتی بەرژوا-
کۆمبرادۆرە خێڵەکیەی دەسەڵاتی کوردی لە داڕمانی کۆتایی
بپارێزن وە هزرو بیررو سەرنجی جەماوەری کارگەر و چەوساوەکان
بەرەوە پەیماننامە دەوڵەتیەکان بەرن وە خۆڵ بکەنە چاوی
ڕەنجدەرانی ئەم دەڤەرەو کوردستان کە کێشەی کوردستان نەبوونی
)بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستی وشیاری نیشتمانی و
کوردایەتیە ….(وەلەکۆتاییدا مەبەستی ناوەڕۆکی چینایەتی
باسەکانیان هیچی تر نییە بەجگە لە دژایەتی کردنی خەباتی چینایەتی
و مارکسیزم و هاوتاکردنی لەنین و ستالین و زڕاندنی ناوی
کۆمۆنیزمە.
بەڵام با بزانین ئایا کێشەی ئێستای خەڵکی چەوساوەی کورد لە
ئێستادا) بنیاتنانی بزوتنەوەی ناسیۆنالیستی کوردە(؟ یان
بنیاتنانی
بزووتنەوەیەکی چینایەتی و مارکسیستی کرێکارانە دژ
بەدەسەڵاتدارانی کوردو عەرەب و تورک و فارس و بەرژوازی جیهانی؟
وەڵای ئەوەی کە کۆمەڵگای کوردی بە چ قۆناغێکی مێژوویدا تێپەڕیوە
وە چ جۆرە قۆناغێکی دەرەبەگایەتی بە خۆیەوە بینیوە یان
نا ، یان گەشەی سەرمایەداری لە کوردستان لە چ ئاستێکدایە ، لە
ئێستادا جیهان و خودی عێراق و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و دواتر
خودی) کوردستان(لە ژێر هەژموونی پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنانی
سەرمایەداریدایە ، وە جوتیاری هەژاری کورد کار بە
سەرمایەداران ئەکات نەک بە دەرەبەگەکان…
لێرەدا مەبەست لەوە نیە کە چاوپۆشی و حاشاکردن لە بوونی نەتەوەی
کورد ومەسەلەی ئایدیتێنتی کورد بوون بکرێت وەڵای هەر
مێژوویەک و هەر ڕابوردویەکی ئابووری و سیاسی کە تیایدا ژیاوە ،
وە الی هەموان ڕۆشنە کە تەواوی بزووتنەوە چەکداریە –
خێڵەکیەکانی کورد بە درێژایی زیاتر لە سەد ساڵی ڕابووردو تەنها
بریتی بوون لە بزوتنەوەی چینە باڵادەستەکانی کورد وەک شێخ
و دەرەبەگ و مەلا و سەرۆک عەشیرەت و ئاغا خاوەن موڵک و زەوی

زارەکان .
ئایا لە ئەستادا بەهەی بنبەستبوونی دەسەڵاتی خێڵەکیانەی کورد بە درێژایی زیاتر لە)٣٠(ساڵ سەرانی مورتەزقەو پەنادیواری
ئەم دەسەڵاتە وە چەپی ناسیۆنالیست و ڕۆشنبیرە ئۆپۆرتۆنیستە قەڵەم بەدەستەکان کە بوونەتە پاشکەی ئەم ڕەوەندە کۆنەپەرستە و
سیمنار و کۆبوونەوە ساز ئەکەن لەسەر ئەم بزوتنەوە ناسیۆنالیستیەو وە باسەکانیان باڵوئەکەنەوە بە وەڕەخستنی یاخود بنیاتنانی
بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستی ڕەسەنی کوردی کە بەشوەن) دەوڵەت ، نیشتمانەوە(هەنگاو بنەن ، چۆن ئەتوانن پاساو بە هەموو
ئەو سەرکوت و چەوساندنەوەیە چینایەتیە بهێننەوە کە بەدرێژایی ئەم ماوە زۆرە جەماوەری چەوساوەی کوردستانیان لە ژێر
دەسەڵاتێکی چینایەتی بۆرژوا- کۆمبرادۆریانەی بەکرێگراوانەی کوردیدا کە بە زەبری دەسەڵاتی خۆیان و مەدیاو دامودەزگاکانیان
کۆمەڵگایان لەم دۆخە قەتیسماوەدا ڕاگرتووە؟
چۆن وە بە چ ئایدیاو بەچوون و ڕێبازێکی سیاسی ئەتوانن ڕابەرایەتی ئەو) بزووتنەوە ناسیۆنالیستیە ڕەسەنەی کورد(بکەن لە
داهاتودا؟
لە کۆمەڵگای چینایەتیدا ڕێگە چارەی سێیەم لە ئارادا نیە بەجگە لە ڕێگە چارەی بۆرژوازیانەی ئەم دەسەڵاتە خێڵەکیەی ئێستا یان
ڕێگە چارەی مارکسیستی پڕۆلیتاریا؟ وە ئەگەر ڕێگە چارەی سێیەم هەبێت ئەوە ڕێگە چارەی توێژە مامناوەنجیەکانی کۆمەڵگایە کە
بەگوێرەی بەرژەوەندی چینایەتیان ناچارن ببن بە پاشکەی ڕێگەچارەی بۆرژوازیانە بەڵام بەشێوەیەکی شەرمەونانەو
ئۆپۆرتۆنیستانە .
ئاشکرایە کە لەم قۆناغەی ئێستای گەشەی سەرمایەداری لە جیهانداو هاتنە ئاراوەی نیۆلیبڕالیزم مەودای ئەوە نەماوە وەک قۆناغی
سەرەتاکانی لیبڕاڵیزم بۆرژوازی نیشتمانی سەرمایەی لەکاڵی خۆی تاو بدات و بەشوێن سەربەخۆیی نیشتمانی خۆیەوە بێت ،
هەروەک لە سەردەمی بەڵشەفیکەکاندا میللەتانی ڕوسیای قەیسەری خوازیاری سەربەخۆیی نیشتمانی بۆرژوازیانەی خۆیان بوون .
هەروەها گەشەی سەرمایەداری و باڵادەستبوونی سیستەمی ئیمپریالیستیانەی سەرمایە هیچ بوارێک و تاقە دەروازەیەکی بە
پێشکەتوخوازی بۆرژوازی نیشتمانی نەهێشتەتەوە تەواوی سەرانی حاکمان و دەسەڵاتدارانی حکومەت و ئیدارە بۆرژوازیەکانی
جیهان وەک یەک خێزانی جیهانی خاوەنی یەک بەرژەوەندی سەرتاسەری و یەکگرتوانەن لە بەرامبەر سەرکوتی چینی کارگەران
و چەوساوەکان و ژنان و الوان لە جیهاندا .

وە ڕۆژ بەڕۆژ سەرمایەداری هەم پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی خێزان و
کۆمەڵگا هەڵئەوەشێنێتەوە هەم کێشەی سەرەکی کۆمەڵگا
ئەگۆڕێت بە کێشەی ململانێی کارو سەرمایە .
وە هەروەها بازاڕی کوردستانیان کردۆتە بازاڕێکی جیهانی
نێونەتەوەیی بە فرۆشتن و کڕینی هێزی کاری هەرزان و هێزی
کاری هاوردە لە تەواوی وڵاتانی تری هەژاری جیهانەوە بۆ خزمەتکاری
و بەڕێوەبردنی ژیان و گوزەرانی چینێکی دیاریکراو لە
خەڵکی خاوەن پارەو دەستەڵاتداران،
هەر بۆیە خودی) مەسەلەی کورد(چیتر لە ئەستۆی) بزوتنەوەیەکی
ناسیۆنالیستی کوردیدا(نەماوەو قۆناغی خۆی جێهێشتوە .
چارەسەری)مەسەلەی کورد (و گێڕاندنەوەی ئایدیتیتێنتی شێواو
تێکشکاوی تاکی کارگەری کورد و تەواوی کۆمەڵگا ی کوردی
وەک کۆمەڵگایەکی پلەدوو لە ئەستۆی ئەحزابی چەکداری- خێڵەکی و
تەنانەت لە ئایندەشدا لەئەستۆی بزوتنەوە یکەی خەیاڵی
ناسیۆنالیستی کوردیدا نیەو نەماوە، بەڵکو خودی خەڵکی کوردستانیش
دابەشبوون بە سەر چینەکان ، وە چینێکی بەرینی
کۆمەڵایەتی بەرفراوان لە کارگەران و چەوساوەکان لە کوردستان ژیان
بەمەرەو مەژی بەسەر ئەبەن، وە شیلەی گیانیان لەلایەن
بۆرژوا- کۆمبرادۆرە کوردەکان و کۆمپانیە نێونەتەوەیەکانەوە
ئەمژرێت و بە تاڵان ئەبرێت.
خەشخەیاڵی چەپ و ڕۆشنبیرانی ووردە بۆرژوازی
١- خەشخەیاڵی چەپی ناسیۆنالیستی یەکەم:
سەرەتا با لەو دیدگاو میتۆدە فیکریەوە دەستپێبکەین کە سەبارەت بە
تێزی) نەتەوە و دەوڵەت بۆ کورد(لە ئارادا هەیە.
وەک هەموومان ئەزانین توێژێک لە ڕۆشنبیرانی ووردە بۆرژوازی کورد
هەن کە هەمیشە پێ لەسەر ئەوە دائەگرن کە)ئایدیتێنتی
کەسایەتی کورد (تێکشکێنراوە وە تێزی بە بەرزڕاگرتنی)مێژوو و خاک
و خەڵکی کوردستان(بەکەم گیراوەو ژێرپێخراوە .
ئەم دیدگایە پێیوایە کە)وشیاریی نەتەوەیی(خۆی لە خۆیدا بریتی
نیە لە وشیاری ناسیۆنالیستی وە بگرە ڕێگە خۆشکەرە بۆ
وشیاریی نێونەتەوەیی و ئەنتەرناسیۆنالیستی ....
سەدەهاو هەزارەها نووسەرو ڕۆشنبیرانی ناو بازنەی میللی کوردا
هەن کە باس لەم تێزانەو دەیەها تێزیتری لەم بابەتە ئەکەن کە
) کورد وشیاریی نەتەوەیی نیە(...هتد ! بۆیە بەم ئاکامە گەیشتووە.
وە) کوردبوون(و نیشتمان پەروەری بە) کوردستان (بەتە تەوەرەو
میحوەری ناوەرەکی میتۆدی بیرکردنەو پڕاکتیکی ئەم توێژە
کۆمەڵایەتییەو تاقم و دارودەستە سیاسیانە .

میتۆدی لێنین سەبارەت بە مەسەلەی مافی چارەی خۆنووسینی میللەتان
:
تەوەرەو ناوەڕۆکی باسەکانی لێنین سەبارەت بە مەسەلەی مافی چارەی خۆنووسینی میللەتان تەنها بە ئەوە نەبوو کە پشتیوانی بۆرژوازی نیشتمانی بکات بۆدروستکردنی دەوڵەتی قەومی بەڵکە هەمیشە پێداگری لەسەر ڕۆڵی پڕۆلیتاریاو ڕابەرایەتی سیاسی کرێکاران و جوتیارانی هەژار کردووە لەمەسەلەی جیابوونەوەو سەربەخۆیی میللەتاندا .
پۆپۆلیستەکانی ڕوسیاو سەردەمی خەباتی بەلشەفیکەکان لە مەڕ) مافی چارەی خۆنووسینی میللەتان(دا لێنین باس لەم جۆرە پۆپۆلیزمە ئەکات کە لە ناو) سۆسیالیستەکاندا(هەبوو وەک) مەیلیلێکی ڕیفۆرمیستی شەعبەوی (، وە ناوەڕۆکی ئەم پۆپۆلیزمە و ئەم ڕیفۆرمیزمەی چەپی ناسیۆنالیست لە بۆچوونەکانی) یەرکفیچ (سۆسیالیستی پۆپۆلیستی ئۆکرانیدا ڕوون ئەکاتەوە ، کە پێداگریان لەسەر قۆناغبەندی خەباتی چینایەتی ئەکرد ، کە پێیان وابوو سەرەتا پێویستە) خەباتی ڕزگاری نیشتمانی (بکەن دواتر کە ڕزگاریان بوو ئەوکات دەست بە پڕاکتیک و خەباتی چینایەتی بەرن .
لینین زۆر بەتوندی لە کتێبی) مافی میللەتان بە چارەی خۆنووسیندا(دا بەرامبەر ئەم میتۆدەو و بیرکردنەوە پۆپۆلیستیەی چەپی ناسیۆنالیست وەستاوەتەوە و وە خەباتی چینایەتی بە بەڕێپشتی یەکالکردنەوەی کێشەی نەتەوایەتی دەستنیشان ئەکات و ڕوونی ئەکاتەوە.
هەروەها دواتریش ستالین لە ڕێگەی دروستکردنی کوتلەیەک لەگەڵ گریگۆری زینۆفیف و کامینێق لە بەرامبەر ترۆتسکی و ڕەخنەکانی لە NEP کە دواتر توانی سەرەکایەتی ئەم ڕەوتە بکات .
سەرەتای بە جیهانی بوونی جیهانبینی) بزووتنەوەی ڕزگاری نیشتمانی (بۆرژوازیانە :
کۆنگرەی یەکەمی گەلانی ڕۆژهەڵات لە باکۆ پایتەختی ئەرمینیا کە لە سەرەتای ئەیلولی ساڵی ١٩٢٠ بەسترا بە سەرەکایەتی
Russian Communist Party (RCP(,
Grigory Zinoviev, Karl Radek, Mikhail, وە Anatoly Skachko) ٢(
: Pavlovich
بەسترا وە بە یەکەمین جار ئەم جیهانبینیە پۆپۆلیستیەی ناسیۆنالیزمی چەپ واتە) مەیلی ڕیفۆرمیستی شەعبەوی – میللی (ڕەواجی

پەیداکرد لەژێر کاریگەری هەژموونی شۆڕشی ئۆکتۆبەر کە دواتر لە
کۆنگرەکانی دواتری دوای مردنی لێنین و سەردەمی ستالین
حیزبە بە ناو شیوعییەکان لەسەر ئەم بنەما و جیهانبینییە فیکرییە
دامەزرێندران ، بەڵام بە پێچەوانەی میتۆدی مارکسیستانەی لێنین کە
ڕابەرایەتی کۆمۆنیستانەی پڕۆلیتاریا لەبەر چاوبگیرێت ئەم
کۆنگرەیە بە یەکەمین جار شیعاری) کرێکارانی جیهان و گەلانی
ژێردەست یەکبگرن(! بەرزکرایەوە.
وە لە ڕاستای ئەم باسەدا ستالین لە کتێبی) بنەما سەرکییەکانی
لێنینزم(دا ئەوە ئەڵێت کە:) کوڕە پاشایەکی ئەفغانی ئەتوانێت
سەرۆکایەتی)بزووتنەوەی ڕزگاری نیشتمانی (بکات …
هەروەک چۆن دواتر بزوتنەوە بە ناو ڕزگاری نیشتمانییەکانی کوردو
ماندێلالو ڕۆژهەڵاتی ئاسیاو ئەمریکای لاتین …هتد بینران ،
بینیمان چۆن کوڕە مەلاو شێخ و ئاغاکانی کوردو بوون بە سەرۆکی ئەم
بزووتنەوانەو بەدرێژایی سەد ساڵ زیاترە بازرگانی بە
کێشەی نەتەوایەتی و مەسەلەی کوردەوە ئەکەن بەهەمان شێوەی
فەلەستینییەکان .
کۆنگرەی باکۆ پشتیوانییەکی بێوێنەی بە ڕێکخراوی) تورکیای لاو (
وە کەمال ئەتاتورک کرد لە ژێر ناوی)پشتیوانی لە [illegible]ی
پێشکەتوخوازیانەی بۆرژوازی نیشتمانی و بزووتنەوە ڕزگاری
نیشتمانییەکان (!
وە بەتایبەت دژ بە ئیستیعماری ئەنگلۆ – فەڕەنسی لە تورکیا ، وە
ژمارەی بەشداربوانی تورک لە کۆنگرەکەدا) 235(کەس
بوون، لەم کۆنگرەیەشدا ژمارەی نمایەندە کوردەکان)٨(
کەس بوون بەڵام بەڵگەی زیاترمان لەبەر دەستدا نیە لەسەر چۆنیەتی
کەسایەتی و بیرکردنەوەی سیاسی ئەندامانی بەشداربوو.)٣(
پۆپۆلیستەکانی ڕوسیاو سەردەمی خەباتی بەڵشەفیکەکان لە مەڕ) مافی
چارەی خۆنووسینی میللەتان(دا لێنین باس لەم جۆرە
پۆپۆلیزمە ئەکات کە لە ناو) سۆسیالیستەکاندا(هەبوو وەک)
مەیلیلەکی ڕیفۆرمیستی شەعبەوی واتە میللی (، وە ناوەرۆکی ئەم
پۆپۆلیزمە و ئەم ڕیفۆرمیزمەی چەپی ناسیۆنالیست لە بۆچوونەکانی)
یەرکفیچ (سۆسیالیستی پۆپۆلیستی ئۆکرانیدا ڕوون ئەکاتەوە
، کە پێداگریان لەسەر قۆناغبەندی خەباتی چینایەتی ئەکرد ، کە
پێیان وابوو سەرەتا پێویستە) خەباتی ڕزگاری نیشتمانی (بکەن
دواتر کە ڕزگاریان بوو، ئەوکات دەست بە پڕاکتیک و خەباتی
چینایەتی بەرن.
لێنین زۆر بەتوندی لە کتێبی) مافی میللەتان بە چارەی
خۆنووسیندا(دا بەرامبەر ئەم میتۆدەو بیرکردنەوە پۆپۆلیستییەی

چەپی
ناسیۆنالیست ئەوستێتەوە وە خەباتی چینایەتی بە بڕبڕەپشتی
یەکالکردنەوەی کێشەی نەتەوایەتی دەستنیشان ئەکات و ڕوونی
ئەکاتەوە.
لە هەلومەرجێکی ئابووری و سیاسی وە فەرهەنگی سەرمایەدارانەی
لێبڕالیزمی نوێی ئێستادا بە سەرۆکایەتی دستەاڵی کوردی
لەژێر سایەی ئیمپریالیزمی جیهانیدا زۆرێک لە جەماوەری کورد لە
سەختترین هەل و مەرجی کارکردندان ژیان بەسەرئەبەن و
تەنانەت دروستکردنی هەلومەرجێکی بێکاری کە خەڵک ناچار بێت ببێت
بە سەربازو چەکدارو دەیەها قوتابخانەی سەربازی
ناوازەو دامەزرێنراون تا لەم ڕێگەیەوە هانی الوانی بێکار بدەن و
بە ناچاری بچنە ناو ئەم دامودەزگا سەربازی و پۆلیسی و
ئاسایشیە سەرکوتگەرە و پێدانی) موچەیەک (وەک) بێکاریەکی
ماسککراو – بطالە مقنعە (و بندیوار …هتد تا بژێوی ژیانی
خۆیان پەیدا بکەن .
ئایا لە هەلومەرجێکی لەم چەشنەدا چەندە شەرمئاوەرو قێزەونی
چینایەتیانەیە کە گوێ بۆ خۆشخەیاڵی ورد□ بۆرژوازیانەی
ڕۆشەنبیرانێکی ئۆپۆرتۆنیست بگرین سەبارەت بە) کەسایەتی
کوردبوون(وە) مێژوو خاکی خەڵکی کوردستان (و) وشیاریی
نەتەوەیی(،) شانازی بە کورد بوونەوە (…هتد ؟
ئایدیتێنتی کەسایەتی کارگەری کورد وە خودی گەیشتن بە مافی
دیمۆکراتیکەکانی خەڵکی کورد لە ئەمڕۆی قۆناغی سەرمایەداریدا
بە توندی و بەبێ هیچ گومانێک بە سەرکەوتنی شۆڕشی س□سیالیستیانەی
پڕۆلیتاریاوە بەستراونەتەوە وە ناتوانرێت لێکیان
جیابکەینەوە.
ئەم ش□□ش□ س□رتاسەریە نەک لۆکاڵی وە لە چوارچێوەی قەوارەی
هەرێمێیکی کۆنەپەرستانەدا نییە.
٢- خۆشخەیاڵی چەپی ناسیۆنالیستی دووەم :
ئەم میتۆدە لە خ□شخ□یاڵی و یوتۆپیایی ووردەبۆژوازیانەی ڕەوتی)
سۆسیالیزمە خەیاڵیەکان(کە پشت بە تیئۆری و بۆچوونەکانی
فۆریە ، ئۆین ، سان سیمۆن … هتد ئەبەستێت .
هەروەها ئەم بۆچوونە سۆسیالیزمی خەیاڵیە لە جەمسەرێکی ترەوە
لەگەڵ بۆچوونێکی ئانارشیستانە یەک ئەگرنەوە کە ناتواێت
ش□□کی چینایەتی دژ بەلەناو بردنی) خاوەندارای□تی تایبەتی (
بەرپا بکات بەڵکە لە ڕێفۆرمێکی لۆکاڵیدا جۆرێک لە گۆڕانکاری
سیاسی وەک مۆدێلێکی تری بەرهەمهێنانی سەرمایەداری ئەخاتە ڕوو کە
پشت بە سیاسەتی ڕیفۆرمیستانەی هەرەوەزی و

خۆبەێو□ بەری و کۆمیت□ ش□شگێڕی ناقوچەکی بەدەر لە خەباتی
مارکسیستی و ڕێکخراوبوونی سیاسی چینی کارگەران و
ستەملێکراوان وە دژایەتی کردنی بەڵشەفیزم و لێنین و وەک جۆرێک لە
خواستی جیهانی لێبڕالیزمی نوێ وە تەنانەت هاوتاکردن و
یەکسان کردنی بۆچوونەکانی لێنین و ستالین بەیەکترو ناشیرینکردنی
کۆمۆنیزم بە بیانوی شکستی شۆڕشی ئۆکتۆبەر وە داماڵینی
لێنین لە میتۆدو و بۆچونەکانی مارکس و ئەنگلس وە ناوزڕاندنی
کۆمۆنیزم و بەڵشەفیزم لە ژێر ناوو تێزی شێوێنراوانەی ناساندنی
دەسەاڵتی یەکێتی سۆڤێت بە دەسەاڵتێکی سەرمایەدارانە و
بۆرژوازیانە لە کاتێکدا ئەو دەسەاڵتە بۆرژوازیانە نەبوو بەڵکە
زیاتر
بەرەو دەسەاڵتێکی بیرۆکراتیانەی کرێکاری ڕۆیشت لەدوای مردنی
لێنین و قەاڵچۆکردنی بەڵشەفیکە کۆنەکان و شورا
کرێکاریەکان و دانانی بەڕێوەبەڕانی بیرۆکرات بەسەر کارگاو
کارخانەکاندا لە سەرەتای ساڵەکانی سیەکاندا، وە سەرلەنوێ
بووژاندنەوەی سەرمایەداری لە یەکێتی سۆڤیەتدا. .
شکستی شۆڕشی ئۆکتۆبەر بە واتای شکستی کۆمۆنیزم و مارکسیزم
تەنانەت بەڵشەفیزم نیە وەک ئامرازی سیاسی ڕێکخراوبوونی
پڕۆلیتاریا ، بەڵکە ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە هەڵنەگیرسانی شۆڕشەوە
بوو لە واڵتانی تری ئەوروپاو بەتایبەت لە ئەڵمانیا کە هەموو
ئەمانەش هۆی تایبەتی خۆیان هەبوون ، وە سەرباری ئەوەش هێرشێکی
ئیمپریالیستیانەی گەورەی زیاتر لە) ١٥(وو□□تی
زلهێزی جیهان بۆ گەمارۆدان و تێکشکاندنی ئەم شۆڕشە لە ئارادا
بوون .
٣ــ خۆشخەیاڵی باڵێکی تری ڕیفۆرمیزمی چەپ:
کە خۆی لە) کۆمۆنیزمی کرێکاری- دنیای باشتردا (دا نمایشکردووە
پشت بە ڕیفۆمیزمی کرێکاری وە دروسکردنی دەسەاڵتێکی
سۆکۆالر و مەدەنی یان لە ژێر ناوی ئەنجومەنە کرێکاری و
شوراکانیان لە ناو خودی قەارەیەکی کۆنەپەرستانەی هەرێمدا خۆی
وە لە ژێر چاودێری نەتەوە یەکگرتوەکاندا خۆدا جۆرێکی ترە لە
چاندنی خۆشباوەڕی لەناو جەماوەردا کە سەربەخۆیی کوردستان
لە ژێر چاودێری واڵتە زلهێزەکاندا لە ڕێگەی دانپیانانی ئەم
واڵتانە بە دەسەاڵتێکی " شوورایی" وە بردنە پێشەوەی ئەم سیاستەتە
لە ڕێگەی خەباتی ڕێکخراوەی جەماوەریەوە ، واتە سیاسەتی ڕێکخستنی
سەندیکالیستی و دروستکردنی ڕێکخراوەی عەلەنی
پیشەیی لە ژێر سایەی ئەم دەسەاڵتە کۆنەپەرست و سەرکوتگەرەدا کە
لە دوائاکامدا هیچی تر نیە بێجگە لە سیاسەتێکی

ش□□ش ترید□نیانەی) ئیقتصادیانەی(کە) ڕیفۆرم(ب□پ□شم□رجی
ئەناسێنێت، کە خۆی لە خۆیدا دوورە لە سیاسەتی ڕێکخستنی
مارکسیستانە بۆ سازماندانی شۆڕشگێڕانەی سیاسی چینی کرێکار وە
ئامادەسازی چینایەتیان بۆ سازماندانی شۆڕشی سۆسیالیستی.
لە کۆتاییدا گەشەی سەرمایەداری و گۆڕانکاریە ئابووری و
ک□م□□ی□تی و ژینگەیەکان کە خودی ناوچەکەو کوردستانیش بە
خۆیەوە ئەبینێت ، واتە لە باری زاتی و مەزوعیەوە ، وە
توندبوونەوەی کێشەی سەرەکی نێوان کارو سەرمایە و بەرژوەندیە
چینایەتیەکان کۆمەڵگا بەرەو سازماندانی بزووتنەوەیەکی مارکسیستی
کرێکاری و وەالانی تەواوی ئەو میتۆدە ڕیفۆرمیستی و
سۆسیال دیمۆکراسی و تەنانەت ناسیۆنالیستیە قەومیە کوێرانەی کوردو
نەتەوەکانی تریش ئەخاتە دەستوری کاری چالاک□وانان و
تێکۆشەرانی خەباتی چینایەتی لەو ناوچەیەو لە کوردستانیش وە ڕۆژ
بەڕۆژ دوو ڕوویی و درۆزنی حیزبە قەومیە کوردیەکان وە
تەنانەت جواڵنەوەکانی تریش کە یان پشت بە ئیسلام و مەزهەب
ئەبەستن ، یان بە ڕیفۆرمیزمێکی یوتۆپیانەی جەماوەری) گەل (
ئەبەستێت کە دوور ب□□ت لە سازماندانی سیاسی چینی کارگەران و
سۆسیالیزمی مارکس لەو ناوچەیە دێنە سەر شانۆی سیاسی و
ئەبن بە سیمای سەرەکی ئەم کۆمەڵگایانە وە لەوانە کۆمەڵگای کوردیش
.

)١ (
https://zaniary.com/blog/60084b9a55d01/%DA%95%DB%95%DA%86%DB%95%DA%B5%DB%95%DA%A9-%D9%88-%D9%85%DB%8E%DA%98%D9%88%D9%88%DB%8C-%DA%A9%D9%88%D8%B1%D8%AF
https://en.wikipedia.org/wiki/Congress_of_the_Peoples_of_the_East)٢ (
)٣(
http://ciml.250x.com/archive/comintern/arabic/1920_first_meeting_of_the_peoples_of_the_east.pdf

سابیر . م
١٥ / ٨ / ٢٠٢٣

چەمکەکانی (گومان و پرسیار و پارادۆکس) لە شیعرەکانی (ئیمان یادەوەر)دا -1-.. ناڵە حەسەن

_ بەشی یەکەم

بە قسەکردن لەو چەمکانە واتە (گومان و پرسیار و پارادۆکس) ، پێویست دەکات بگەڕێینەوە بە ئەفسانە و فەلسەفەی یۆنانی کۆن ، چونکە لەنێو شارستانییەتی ئەوسای گریک ئەفسانە ڕۆڵێکی سەرەکی و گرینگی هەبوو تەنانەت سەرچاوەو بنەمایەکیش بوو بۆ فەلسەفەی گریک ، لەنێو ئەفسانەکانیش دا (ئیلیادە و ئۆدیسە)ی هۆمیرۆس . کە بۆ چەی ئیشی لەسەر گومان و وڕوژاندنی پرسیار و دوالیزمی هاودژ دەکرد . چونکە قارەمانەکان تێکەڵاویەک بوون لە مرۆڤ و خوداوەند یان دونیای میتافیزیکی ڕۆحانی و دونیای مادی ، هەروەک لە کۆڕێکەی د. شاهۆ سەعید بە ناوی (جوانناسی گریکی لە ئەفسانەوە بۆ فەلسەفە) ، کە لەوێدا باس لەوە دەکات کە (پرسیار و وتووێژ یەکێکن لە ڕەگەزە سەرەکییەکانی ئەفسانە .. یان دەڵێ قارەمانەکانی نێو ئەفسانەی گریک هەمیشە کەسێکی نیگەران و پڕ گومان بوون ، نەک هەر لە حیوار دابوون لەگەڵ کاراکتەرەکانیتر بەڵکو ، لەگەڵ خوداش لە وتووێژ دابوون تەنانەت هەندێجار ڕەخنەیان لە بڕیارەکانی خودا دەگرت ..!) ، بە مانایەک ئەوەش هێمایە بۆ حەقیقەتی(ڕێژەیی نەک حەقیقەتی ڕەها) ، ئەفسانەی گریک هەندە کاریگەری هەبوو بەسەر بیرکردنەوە و بونیادی فەلسەفەی ئەوکات بە ئەندازەیەک گەورەترین پرسیاری لای فەیلەسوفەکان دروست کردووە ، بەشێک لە فەلسەفەی(سوقرات و ئەفلاتوون) وەڵامدانەوە بووە بەو پرسیارانە . یان ئیشکردن لەسەر ئەو پارادۆکس و دوالیزمە هاودژانەی وەک خێر و شەڕ ، نێر و مێ ، ڕووناکی و تاریکی ، ڕۆح و جەستە و زۆریتر ، ئەو چەمکانە لە دەورانی پێش مۆدێرنە بە تایبەت لە شیعر و ئەدەبیاتی قوتابخانەکانی (ڕۆمانسیزم و ڕیالیزم) وەک پێویست کاریان لەسەر نەدەکرا ، هۆکارەکەش لەو دەورانە لەژێر کاریگەری ئایین و

ئایدیۆلۆژیاکانەوە باوەڕیان بە تاکڕەوی و حەقیقەتی ڕەها هەبوو ، ئەمەش مانایەک بۆ گومان و پرسیار ناهێڵێتەوە ، لەلایەکیتر لە دەورانی ڕۆمانسیزم و ڕیالیزم زیاتر پەیوەندی نووسەرەکان بە دونیای دەرەوە بوو ، ئیشکردن لەسەر دونیای واقیع و سروشت و جیهانی دەرەوە ، کەمتر پەیوەندییەکان ڕووە و ناوەوە بوون . بۆیە داهێنان و ڕووبەری جوانی لەم قوتابخانە دەگەنە ئاستێکی وەستان و چەقبەستوو ، بەمانایەک لە پەیوەندی نێوان ژیرخان و سەرخانی کۆمەڵگە ،، ئەدەب و هونەر وەک ڕەگەزێکی سەرەکی سەرخانی کۆمەڵگە دەگاتە ئاستێک بەتایبەت دوای شۆڕشی فەرەنسا و پێشکەوتنی شارستانییەت و دروستبوونی شار و گەشەی مانیفاکتۆرەکان و ئامرازەکانی بەرهەمهێنان ، ئەدەب و شیعری ئەوکات لەچاو پێشکەوتنەکان لەدواوە دەبێت ، بۆیە ئەدەب و هونەری ئەوکات وەک بەشێک لەسەرخانی کۆمەڵگە لەبەرامبەر ئەم ه□ل□ومەرجە و ئەم ئالوگۆڕانە نەیتوانی وەڵامدەرەوە بێت هاوکات بەهۆی داهێنانەکانی(سیگمۆند فرۆید)یش بە تایبەت شیکردنەوەی خەونەکان ،، کاریگەری زۆی دانا لەسەر ئەوەی ئاراستە و پەیوەندییەکان ڕووە و ناوەوە بەرەو خەون و ڕووبەری ناخودئاگایی و گەشەدان بە زمانی شیعر و نووسین لە رێگای بەکارهێنانی هێما و وێنە و میتافۆرەوە . بۆ ئەوەی ئەدەب و هونەریش لەگەڵ ڕەوتی ئاڵوگۆڕەکان هاوتەریب بڕوات و دوانەکەوێت ، بە دیدگا و میتۆد و بیرکردنەوەی نوێ بۆ زمان و بەرجەستەکردنی جوانی لەئاستێکی بەرز .. لە سەدەی نۆزدەیەم لەژێر کاریگەری بیرکردنەکانی ڤیکتۆر هۆگۆ ڕێبازی (هونەر بۆ هونەر) دامەزرا ، پاشان قوتابخانەی پارناس ، دوای ئەوە بۆدلێر و هاورێکانی وەک ، مالارمی و ڤارلین قوتابخانەی (سیمبولیزم) یان دامەزراند ، دوای ئەوە هەر لە فەڕەنسا داداییەکان و سوریالیستەکان پەیدا بوون ، ئایندەییەکان لە ئیتالیا و فۆرمالیستەکانیش لە ڕووس . خاڵێکی هاوبەش لەنێو ئەو قوتابخانەی دەورانی مۆدێرنە ئەوەبوو بەشێوەیەکی جڕتر ئیشیان لەسەر زمان دەکرد بە شێوەیەکی گەوهەری گرینگیان بە زانست و بونیادی زمان و جواناسی دەدا ، هاوکات لە قوتابخانە ئەدەبیی□کانی دەورانی مۆدێرنە بەجۆرێک لە جۆرەکان گەڕانەوەیەک بوو بۆ شارستانییەت و ئەفسانە و فەلسەفەی گریک ، بەتایبەت لە پەیوەند بە چەمکەکانی گومان و پرسیار و دوالیزمە دژەکان (پارادۆکس) و گونجاندنی ئەم دوالیزمانە بەیەکەوە ، دواتریش لە دەورانی پۆستمۆدێرن ئەم چەمکانە لەنێو شیعر و ئەدەبیات دا تۆختر ئیشیان لەسەر کرا و بە تایبەت (گومان) و بیرکردنەوەی (ڕێژەیی) گرینگی زێتری پێدرا ، بەتایبەت دوای ئەوەی بیردۆزی ڕێژەیی لای(ئانیشتایین) داهێنرا ،

چەمکەکانی گومان و پرسیار وروژاندن چوونە ئاستێکی باڵاتر لە نێو ڕووبەری زمان و بیرکردنەوەکان چوونە ئاستێکی سەرووتر ، بەچیش لە پۆستمۆدێرنە ئەو چەمکانە گرینگی زۆتریان پێدرا چونکە لە دەورانی مۆدێرنە چەمکەکانی گومان و پرسیار و بیرکردنەوەی ڕێژەیی پاشەکشەیان پێکرابوو ، واتە کەمتر پەیڕەو دەکران ، گوتاری تاکڕەوی شوێنی گوتاری فرە ڕەهەندی گرتبوویەوە ، لەژێر کاریگەری ئایین و ئایدیۆلۆژییەکان ، (یەک قسەکەر و یەک چیرۆک و یەک ئەفسانە) باوی هەبوو ، بەمانایەک گێڕانەوە بە حەقیقەتی ڕەها ، هەربۆیە لەم دەورانە دوو جەنگی جیهانی هاتنە ئارا و چەندین دیکتاتۆر سەریان هەڵدا وەک (هیتلەر و ناپلیۆن و مۆسۆلێنی …) ، ئەمانە لەژێر کاریگەری و بیرکردنەوەی تاکڕەوی و تۆتالیتاریستانە ئیشیان دەکرد ، بۆیە لە سەردەمی پۆستمۆدێرنە دووبارە گرینگی بە بیرکردنەوەی ڕێژەیی درایەوە و گومان لە ئاستێکی بەرین و بە چڕی ئیشی لەسەر کرا ، بەو مەبەستەی حەقیقەت لە یەککاتدا لای هیچ کەسێک و لای هیچ ئایین و ئایدیۆلۆژیایەک نییە ، ئیش لەسەر گوتار و ئارگومێنتی فرە ڕەهەندی کراو (پێکەوە ژیان) جێگەی سەرکوت و ڕەشکردنەوەی ئەویتری گرتەوە ، تا ئاستی ئەوەی چەمکەکانی (گومان و پرسیار و پارادۆکس) هاوکات لەگەڵ گەمە زمانەوانییەکان بوون بە پێکهاتە و سیمای شیعری پۆستمۆدێرنی . هەر لەوەی سوقرات دەڵێ (مرۆڤ هیچ نازانێت پەیوەستە خۆی فێربکات) ، یان ئەلبێرت کامۆ لە (ئەفسانەی سیزیف) لەشوێنێک دەڵێت (ژیان خالییە لە مانا ..!) ، ئەم ڕوانگە و تێڕوانینانە گەورەترین گومانن بە مرۆڤ و ژیان و دونیای دەرەوە . ئەم چەمکانەش پەیوەندی توندوتۆڵیان لەگەڵ یەکدا هەیە ، چونکە هەموو پرسیارێک گومانێکی گەورەی لە پشتە هەموو گومانێکیش مەعریفە و وشیارییەکی گەورەی لە پشتە هاوکات ، پارادۆکسیش واتە گونجاندنی چەمکە دژەکان بەیەکەوە و دروستکردنی پەیوەندی و هارمۆنیایەک لە نێوانیان بە مەبەست و ئامانجی دیاریکراو ، ئەمەش لە مەعریفەیەک و گومانێکی قووڵ سەرچاوە دەگرێت ، چونکە لە ئەنجامی هەڵنەکردن و نەگونجانی هاودژەکان ژیان و پەیوەندییەکان دەچنە بارێکی ناتەندروست و توندوتیژی برەوەی پێدەدرێت ، هەروەک فرۆید لە داهێنانی چەمکەکانی (ئیرۆس و ساناتۆس) واتە (ژیاندۆستی و مەرگدۆستی) کە پێیوایە لە بیرکردنەوە و مەشکی مرۆڤ ئەم دوو چەمکە بە شێوەیەکی تەریب ئامادەییان هەیە و لە غیابی هەر یەکێکیان مرۆڤ تووشی ناڕێکی دەروونی دەبێت ، ئەم چەمکانەش لە نێو زمانی شیعریدا جوانییەکی بێوێنە بەرجەستە دەکەن ، لە پاڵ ئەم چەمکانە (یاخیبوون) یش ڕۆڵێکی گرینگ دەبینێت لە نێو داهێنان و نوێگەریدا ، چونکە هیچ

نووسەر و شاعیرێک ناتوانن نوێگەر بن ئەگەر کەسێکی یاخی و بە گومانەوە لە ئەدەبی خۆیان و دەوروبەریان نەڕوانن ، وەکچۆن(یاخیبوون و نوێگەری) دوو چەمکن هاوتەریب و ئاوەزانی یەکترین و چەمکەکانی (گومان و یاخیبوون)یش بەهەمانشێوە ، وەکچۆن کامۆ لە کتێبی (مرۆڤی یاخی)دا دەڵێت (مرۆڤی پووچگەرا ، دواتر یاخی ، باوەڕی بە هیچ بەهایەکی ڕەها یان بوونەوەر و یان مرۆڤێکی ڕەها نییە ، بەلای ئەوەوە حەقیقەتەکان ڕێژەیین نەک ڕەها..!) هەروەک لە پێشتر باسمان لێوە کرد کە ڕوانین بە دیدی حەقیقەتی ڕێژەیی یانی ڕوانین بە دیدەکی گوماناوی ، بۆیە دەبینین چەمکی یاخیبوون و گومانیش هاوتەریب و ڕێکن بەیەکەوە ، ئینجا بەدوای ئەم دەستپێک و سەرەتایەمان لە بارەی چەمکەکانی باسمان کردن ، دەین خوێندنەوەیەک بۆ چەند شیعرێکی (ئیمان یادەوەری) شاعیر دەکەین ، هەوڵدەدەین لەنێو شیعرەکانی دیوە شاراوەکان و کاریگەری ئەم چەمکانە لەنێو زمانی شیعری ئەم شاعیرەمان بەدەربخەین . ئیمان یادەوەر شاعیرێکە ئەزموونێک و تەمەنێکی کورتی هەیە لەنێو دونیای شیعر ، نزیکەی(پێنج) ساڵێکە دەنووسێت و شیعرەکانی لە سۆشیال میدیا و لە هەندێک لە ڕۆژنامە و سایتەکان بڵاودەکاتەوە ، شاعیرێکی لاوە و بەم تەمەنە کورتەی توانیویەتی چەندین دەقی شیعری ناوازە و جوانمان پێشکەش بکات (لەڕوانە دەرد لەبەرد کەوتووە تەش لەمن ، جەستەی ژیان بە دەمی مەرگەوە ، پەم لە هیچ ، شانەی مەرگ ، خەم لەتە دادەکەنم ، بەم دوایەش زەوی شاعیرەکان و چەند دەقێکی تر) ، ئیمان یادەوەر تا ئیستا دوو خەڵاتی وەرگرتووە ، لە ڤیستیڤالی (شەن) بە شیعری (خەم لەتە دادەکەنم) خەڵاتی دووەمی وەرگرتووە ، لە ڤیستیڤالی (مەلای جزیری) بە شیعری (زەوی شاعیرەکان) بە هاوبەشی لەگەڵ دەقێکی تر خەڵاتی یەکەمیان وەرگرتووە . ئیمان یادەوەر بە شێوەیەکی بەرچاو ئیشی لەسەر چەمکەکانی (گومان و پرسیار و پارادۆکس) کردووە ، تا ئاستی ئەوەی سیمایەکی جوانییان بە شیعرەکانی بەخشیوە ، هاوکات وەک شاعیرێک و بوونێکی یاخیش دەردەکەوێت لەنێو دەقە شیعرییەکانی ، ئەمەش تا ئاستێکی باش جیای دەکاتەوە لە شاعیرانی هاوتەمەن و سەردەمی خۆی ، دەتوانم بڵێم بە دیدێک و فۆرمێکی جیاوازتر دەنووسێت ، شاعیرانەتر مامەڵە لەگەڵ زمان دەکات ، قووڵتر مەبەستەکانی دەردەبڕێت ، مەبەستمە ئەوە بڵێم ئەو شاعیرەمان بە سەرەتایەکی جوان دەستی پێکردووە توانایەکی شاراوەی شیعری نایابی تیا دەبینرێت . هەوڵدەدەین لەم لێکۆڵینەوەمان خوێندنەوە بۆ چەند شیعرێکی بکەین .

_ شیعری (دەرد لەبەرد کەوتووە تەش لە من)

گەر لەم تایتڵە بڕوانین ، دەستەواژە و دەربڕینێکی شیعری نایاب و

جوان دەبینین ، شاعیر زیرەکانە دوو وێنەی نەخشاندووە ، وێنەیەک (کەوتنی ئەو لەخۆی) ، وێنەیەکیتر (کەوتنی دەرد لەبەرد) ، بە مەبەستیش جێگۆڕکێی بە شوێنی وێنەکان کردووە ، بەمانایەک وێنەی دووەمی بە ئەوە نەخشاندووە تا ناوەڕۆک و قووڵایی هێماکانی وێنەی یەکەم پێشان بدات ، مەبەستییەتی بڵێت / کەوتن و جیابوونەوەی تۆ لەمن وەک دەرد و ئازارەکانی بەرد وایە یان وەک کەوتنی دەرد لەبەرد وایە ، واتە کەوتنی تۆ لەمن هێندە ئازارێکی بەسۆیە بەردیش دێنێتە قسە و ئەسەف و غەمگینە بەم ، لەتاو ئەم کەوتنەی تۆ دەرد و ئازاری لێدەکەوێت ، دێمەنێکی شیعری جوان دەربڕینێکی شیعری و ماناو مەبەستێکی قووڵ . ئیدی ئەم ئازار و وێنە شیعرییە پڕ لە ئیستاتیکایە دەروازەیەکە بۆ چوونە نێو دەقە شیعرییەکە ، لە سەرەتای دەقەکە دەڵێت :

گریانێک بە گەروومەوە لکاوە
نازانم لە دەمەوە سەردەکەوێت بۆ سەرم
یاخود لە سەرمەوە دەیەوێت بگاتە دەم
قوڕگی گرتووم دەمەوێت بڵێم من کێم .. ناتوانم
دەنگم لە ئەشکەوتی سەرمدا دەنگ دەداتەوە
لەسەر ئەم دیواری ونبوونە دەنووسم بمدۆزەرەوە
بەڵام ئەوەی ونی کردم نایخوێنێتەوە …!

کەوتنی ئەو لە خۆی ، ئازارێکی هێندە قووڵ بوو پێی کردووە لە نیگەرانی و گومان ، هەموو شتێکی بیر بردۆتەوە تەنانەت ناوی خۆیی و شوناسی خۆیشی ، (دەمەوێت بڵێم من کێم ، بەڵام ناتوانم !) ، چونکە هێندە نیگەران و نائومێدە هەموو شتێکی بیرچۆتەوە تەنانەت ، ئەو گومانەی بە گەرووی لکاوە نازانێ لە دەمییەوە سەردەکەوێت بۆ سەری یان لە سەرییەوە دەگاتە دەمی ؟ ، هاوکات قوڕگی گرتووە و ناتوانێت هیچ بڵێت ، لەلایەکیترەوە دەنگی لە ئەشکەوتی سەری دەنگدەداتەوە ، سەدای دەنگ دانەوەکە وەک ئەوە وایە سەری لەنێو گێژاوی دەنگدانەوە وەک گێژەن لوول دەخوات ، لەناو نائومێدی و ئەم ونبوونە دەنووسێت / بمدۆزەرەوە ! بەڵام حەیف .. ئەوکەسەی لەو بەربەتەوە ، ئەوەی ئەمی ونکردووە نایخوێنێتەوە ! شاعیر وردە وردە و قووڵتر ئەم نیگەرانی و ئازارەکانی کەوتنی ئەو لە خۆی پێشان دەدات و لە دیمەنی دوای ئەوە دەڵێت :

وشەکان لەسەر زارم بوونە بەرد
ئەم دیواری وشانە تا عەرش بەرز بوونەتەوە
نە ئەجەل دەیڕوخێنێت و نە هاودەمێک دەیکات بە کۆشک
دەنگێک بە پەردەی گوێیەکانمەوە نووساوە
با دونیا بیبیستێت من نایبیستم

ئەوەی بانگم دەکات بادەی بنەڕەت نەک دەنگی !
لە پشتی ئەم دیمەنە شیعرییەش گومانێکی گەورە هەست پێدەکرێت ،
گومان لەوە دەکات ئەو کەسەی خۆشیویستووە ئاگاداری چیرۆکی
شەونخونی و بێداری و خەم و ئازاری ئەو بێت ، گومان دەکات چیرۆکی
ئەم عەشقەی ئەو بووبێتن بە بەشێک لە خەیاڵ و خەمەکانی ئەو ،
وشەکانی ئەم عەشقەی ئەم باوەشیان بە ناکاتەوە و لە دەفتەری
یادەوەری خۆی نایان نووسێتەوە ، بەڵێ وشەکانی بستێک لێی
دوورناکەونەوە هەر لەسەر زاری خۆی دەمێننەوە و دەبن بە بەرد ،
دەبن بە بەرد و دیوارێک دروست دەکەن ، دیوارێکیش تا عەرش بەرز
دەبێتەوە ، ئیتر ئەمیش نائومێدانە هەر دەبێ سەیری دیوارەکە و
بوون بە بەردی وشەکانی بکات و ئەو خەمەش سەراپا جەستە و مێشکی
داگیرکردووە ، کە نە ئەجەل دەیکوژێت و نە کەسیش دیوار و بەردی
وشەکانی دەکا بە کەشک ! دەنگەکیش بە پەردەی گوێیەکانی نووساوە ،
ئەو بە گومانە لەوەی ئەو دەنگە هی ئەو بێت بەڵێ گومانەکەی بەوە
دەردەخات و دەڵێت : دونیا دەیبیستێت بەڵام من نایبیستم ، بە
ئەسەفەوە دەڵێت : ئەوەی بانگم دەکات بادەی بنەڕەت نەک دەنگی ! ،
ڕەنگە ئەو دەنگە تەنها گومانێک بێت و هیچیتر ، شاعیر لەنێو
قووڵاییەکاندا زێتر بەنێو ململانێو کەوتنی ئەو لەخۆی دەچێتە
خوارەوە و دەڵێت :

سەبەرێک هات و جێی هێشتم
ڕەنگی خوێنم تاریک بووە
بەو چەکوشەی دووری پیای کێشام
لە سەرمدا جگە لە دەنگدانەوەی دەنگی برینەکانم
هیچیتر نابیستم !

دیمەنێکی شیعری جوان و گومانێکی قووڵە .. لە دیمەنی پێشوو نیگەران
و بە گومانە لەوەی وشەکانی بگەن بە ئەو و ببن بە بەشێک لە
بیرەوەرییەکانی ئەو ، یان گومان لەو دەنگە دوورانە کە دەگاتە
گوێی ئەو نایبیستێت ،، لێرە گومانەکانی تێختر دەردەخات
نیگەرانییەکانی قووڵتر دەبنەوە بەوەی (ڕەنگە ئەوکەسە هەربوونی
نەبێت ! یان کەسێکی خەیاڵی و وەهمی بێت ،، بە سەبەر وێنەی دەکات
، سەبەریش وێنەی خەیاڵی کەسەکانە دەکرێت وەهمێکی گەورە بێت ،
دەڵێت : سەبەرەک هات و جێی هێشتم ،، ئەم جێهێشتنە هێندە
کاریلێکردووە ڕەنگی خوێنی تاریک کردووە ، لە سوورەوە گۆڕاوە بە
ڕەش ، ئەوەش هێمایە بە ئازار و خەمێکی قووڵ ، کە وەک چەکوشێک بەر
سەری کەوتووە ئێستا لەناو ئەم خەم و ئازارە لەنێو سەر و مێشک و
خەیاڵیا جگە لە دەنگدانەوەی دەنگی برینەکانی هیچیتر نابیستێت ..!
ئیتر لەنێو ئەم گومان و نائومێدی و خەم و نیگەرانیانە دەست

شاعیرانە پرسیارێک دەوڕوژێنێت ، دەیەوێت لە پشتی ئەو پرسیارەوە خەمە گەورەکانی کەوتنی ئەو لە خۆی وێنا بکات و دەڵێت :

دەزانی خەمی چیمە ئەی دۆست ؟
بمرم و مردووشەریش نەیبینێت
ئەو خۆشەویستییەی وەک خۆرەکی زەرد
لە ڕوخساری ماتما هەڵهات
بە دواجار لەگەڵ خەما ئاوابێت !

کاتێک پرسیارەکە دەکات و دەڵیت ئەی دۆست ، دەکرێت ئەو دەستە هەرکەسێک بێت ، ئەوی وەهمی بێت ، ئەوی خوێنەر ، هەرکەسێک ، کەسەکە شوناس و بوونی نادیارە ، شاعیر دەیەوێ لە پشتی پرسیارەکەی ئەو خەمە قووڵە پێشان بدات کەوا ،، ئەو خۆشەویستییەی وەک خۆرەکی زەرد لە نێو ڕوخسار و چاوەکانی هەڵهات ، ئاوابێت و نەک هەموو خەڵک بەڵکو مردووشەریش نەیبینێت ! دوای ئەوە بە هەمان هەناسەوە بەردەوام دەبێت و دەڵێت :

شیعرێک لە سکمایە لەخەم باڵاتر
دەڵێی من منداڵی ئەوم و ئەویش منداڵی جیهان
دەزانم لە دایک ببێت من لە هەناویدا دەدەزنەوە
دەبی ئەم هەموو برینە بەچی دابخەم ؟
پەنا بە کراسی کام گۆرانی ببەم ؟
بیکەم بە بەر ئازارەکانمەوە
خەمەکان منیان لەخۆ هەڵکێشاوە …!

خۆی ئەگەر لە ڕووی تەکنیکی و زمانەوانی سەیری بکەین ، وا دەزانین ناڕێکییەک یان هەڵەیەکی تەکنیکی و زمانەوانی هەیە ، چونکە شوێنی لە دایکبوونی شیعر مەشک و ڕووبەری خەیاڵە نەک سک .. بەڵام شاعیر وەک کچێک یان ئافرەتێک ، هەستی مێیینەی خۆی و کردەی مناڵبوون وێنا دەکات ، شیعر هەندێ لەیەوە نزیکە وەک کۆرپە و جگەرگۆشەی خۆی خۆشی دەوێت و لێی دەڵوانێت ،، دەربڕینی ئەم هەستە مێینەیەش دواتر قسەی زۆتری لەبارەوە دەکەین ، ئیدی کۆرپەیەکی شیعری لە سک و منداڵدانییەتی ، دەڵێی من منداڵی ئەوم و ئەویش منداڵی جیهان ،، لەڕ دەیەوێت لە پشتی ئەم دەربڕینەوە باسی گەورەیی و بەرینی رووبەری شیعرمان بۆ بکات ، وەک ئەوەی ئەمە لە نووسینەکانمان هەمیشە تاکیدیمان لەوە کردەتەوە کە شیعر بوونەکی گەردوونی هەیە ، ئەویش دەیەوێت مەبەستەکی لەو شەوە بە تەعبیر و دەستەواژەکانی خۆی دەربڕێت ، دەیەوێت پێمان بڵێت ،، لەگەڵ ئەوەی ئەو شیعرە لەنێو سکی مندایە ، بەڵام هەندە دە میهرەبان و گەورەیە ڕێگە دەدات من لەنێو ئەودا قسەکانم و خەم و ئازار و نیگەرانییەکانم دەربڕم و وەک ئەوەی من منداڵی ئەو بم و ئەویش منداڵی هەموو جیهان ، کە مەبەستی

ئەو ڕووبەرە گەردوونییەی شیعرە . دواییش دەوەت ئەم بوونە گەردوونیە وەکو شاعیرێک بکات بە شوناسی خۆی و دەڵێت ، دەزانم گەر لەدایک بێت و من لە هەناویدا دەدۆزنەوە ! ، خۆی منداڵ بە دایک و باوکی دەناسرێتەوە ، کاتێک پێچەوانەکەی ڕاست دەبێت ئەوکاتە منداڵەکە داهێنانێکی گەورە بکات یان لەشوێنێکی بەرز و بڵند و دیار بێت ، ئە ئەویش دەڵێت ، ئەو منداڵەی لە سکمایە و لە خۆم باشتر ، وەک ئەوەی من منداڵی ئەو بم و ئەویش منداڵی جیهان ، مادەم وەک منداڵی جیهان وایە کەواتە شوناسی ئەو منداڵە کە شیعرە لە ئاستێکی بەرز و وەک بوونێکی گەردوونی وایە . ئیتر دەیەوێت ئەو بوونە گەردوونە بکات بە شوناسی خۆی بەوەی کە دەڵێت ، من لە هەناویدا دەدۆزنەوە ،، ئە بێگومان نیشتیمانی شاعیر هەناو و ماڵی شیعرە . دوای ئەوە دوو پرسیاری یەکبەدوای یەک دەکات و دەڵێت : دەمی ئەو هەموو برینە بە چی دابخەم ؟ پەنا بە کراسی کام گۆرانی ببەم ؟ ئەمە گوتمان هەموو پرسیارێکی گەورە گومانێکی گەورەی لە پشتە ، ئەوەتا لە پشتی ئەو پرسیارانە گەورەترین گومان و خەم و نائومێدی دەبینین .. ئاخر دەشداماوە ! نازانێت دەمی ئەم هەموو برینانەی بەچی دابخات و بێدەنگیان کات ، یان پەنا بە کراسی کام گۆرانی بەرێت ؟ لێرە مۆسیقا و گۆرانی وەک هێما و هۆکارێک بۆ ئارامکردنەوەی ناخ و دەروون بەڵام ئەو خەمەکانی هێندە گەورەن نازانێت کام میلۆدی و گۆرانی ئارامی دەکاتەوە ، چونکە خەمەکانی هێندە گەورە و بەسۆن ، ئەو هیچی بۆ ناکرێت چونکە خەمەکان ئەویان لەخۆ هەڵکێشاوە ، واتە هیچ کراسێک ئەو ئارام ناکاتەوە چونکە خۆی بووە بە کراسی خەمەکانی ! شاعیر لە دیماهی شیعرەکەی لەناو هەمان گومان دەمێنیتەوە بەڵکو قووڵتر تەعبیری لێدەکات و دەڵێت :

دەزانم پێش پیر بوون
لەچی هەزار و یەک خەیاڵەت
وەک مشار پێستی ناوەوەم دەبڕێت
بەرلەوەی بمرم .. نا من نامرم
بیرکردنەوە لە تۆ دەمکوژێت
بەڵام ڕوون نییە من دەڵێم
کە ناڵێت ڕۆژێک ، ئێوارانێک
گۆرانی فیشەکێک
شین بە شایی هەموو خەیاڵەکانت ناگۆڕێت ؟!

لە سەرەتای ئەم کۆپلەیە کە کۆتایی شیعرەکەیەتی ، بە دەربڕین و جوانییەکی شاعیرانە باس لە ئازارەکانی کەوتنی ئەو دەکات لە خۆیدا و دەڵێت : دەزانم پێش پیربوون ، لەچی هەزار و یەک خەیاڵەت ، وەک مشار پێستی ناوەوەم دەبڕێت ، دیمەنێک و دەربڕینێکی شیعری جوان ،

هێندە بەنێو خەمەکانی ڕۆچووە وەک ئەوەی بەدەم ئازارەکانی وڕێنە بکات و دەیەوێت شتێک لە جەشنی نهێنییەک یان وەسیەتێک بکات و دەڵێت : ئەگەر مردم بەڵام لەم چرکە ساتە بە ئاگا دێتەوە و نهێنیەکە یان قسەکە تەواو ناکات و وەک هاوارێک دەڵێت : نا من نامرم .. بیرکردنەوە لەتۆ دەمکوژێت ،، واتە ئەو یەقینە لەوەی بە مردنی خۆیی و مردنێکی ئاسایی نامریت بەڵکو بیرکردنەوە لەو یان جیابوونەوە و کەوتنی ئەو لە خۆیدا دەیکوژێت ! دواتر ئەم شێوە مردنە لە وێنەیەکی گومانای پێشان دەدات و دەڵێت ؟ کێ ناڵێت ؟! ڕۆژێک ئێوارانـێک ، گۆرانی فیشەکێک ، شین بە شایی هەموو خەیاڵەکانت ناگێڕێت ؟!ئیتر ئەم دیمەنەی دوایی کە هەم هەڵگری پرسیارێکی گەورە و گومانێکی گەورەیە لە هەمانکات ، لە پشتی ئەم پرسیار و گومانەش دیمەنێکی تراژیدی وێنا کردووە ، کە ئەگەری ئەوە هەیە ڕۆژێک ئێوارەیەک بە فیشەکێک کۆتایی بە ژیانی خۆی بهـێنێت و گۆرانی لێرە مەبەستی لە دەنگی فیشەکەکەیە بگات بەگوێی ئەو ، ئیدی شایی و هەستە خۆشییەکانی لێبکات بە شین .. لە هەمانکات لەنێو هەناوی ئەم دیمەنە تراژیدییە پارادۆکسێکی ناوازەی لەنێوان دوالیزمی هاودژی (شین و شایی) داهێناوە ، گونجان و ئاوێتەبوونیان لە یەک ڕستە و دەستەواژەی شیعری بۆ داهێنان و بەرجەستەکردنی ڕووبەرێکی گەورە لە جوانی .

_ شیعری (شانۆی مەرگ)

هەروەک ئیمان یادەوەر خۆی دەڵێت ، لە ساڵی ٢٠١٩ ەوە شیعر بڵاودەکاتەوە ، واتە نزیکەی پێنج ساڵێک دەبێت هەوڵەکانی لەم ڕووبەرە چڕبوونەتەوە ، وە یەکەمین شیعریش ئەم شیعرەی سەرەوە بووە بە ناوی (شانۆی مەرگ) کە بۆ ئازار و موعانەتەکانی خۆیی و تەواوی کچان و ژنان نووسیویەتی ، وە لەم دواییەش لە گۆڤارێکی ئەلیکترۆنی بە ناوی (ئایندەسازی) بڵاویکردۆتەوە هاوکات لە ئەکاونتەکەی خۆیشی لە (فەیسبووک) ، سەرەتا شیعرەکە بەوە دەست پێدەکات و دەڵێت :

من ماڵی خاتوونێک دەزانم
لەوبەر کۆڵانەکەوە ئازارەکانیت پێدەگات
ڕۆژانە لای بەقاڵەکە
بە کیلۆ خەم دەکڕێ و دەیخوات
ئەو بە فرمێسک ، فەرش و قاپەکان دەشوات
بە پەڕۆی خۆزگە خ□و□ن□کانی
گەردوو تۆزی شووشەی پەنجەرەکە لا دەبات
بە کڵپەی ئاگری ناخی خواردن لێدەنێت

کەلوپەلی نێو کەوەنتەرەکەشی ماتن
کە ڕۆژانە .. گوێیان لە ئاهوو داخی دەبێت
دیوارەکان نەفرەت لە خۆیان دەکەن
کە دەبینن
وەستاون لە جێی خۆیان هیچیان بۆ ناکرێت ..!

بەر لەوەی باس لە ناوەڕۆک و مەبەست و زمان و دەستەواژە شیعریەکانی ئەم دەقە بکەین ، بە پێویستی دەزانم بۆ وە بیرهێنانەوەی خوێنەر باسی بابەتێکی گرینگ بکەم ئەویش ، بابەتی (شیعر و گ□ن□د□ر .. ڕەگەز) واتە پەیوەندی شیعر و ڕەگەز یان (ئەدەبی ژنانە و ئەدەبی پیاوانە) ، ئێمە لە زۆر شوێن لە نیو کتێب و وتار و دیمانەکانمان ، ئەم پۆلینکردنەی شیعرمان بە ناوی شیعری ژنانە و شیعری پیاوانە ، یان پۆلینکردنی شیعر لەژێر هەر کاریگەریەکیتر بێت بۆ نموونە (ئەدەبی کرێکاری) یان (ئەدەبی نەتەوەیی) یان (ئەدەبی ئیسلامی) هەتادوایی ، هەموو ئەم پۆلین کردنانەمان ڕەت کردۆتەوە ، بە هۆکاری کە ئەدەب و شیعر بوونێکی گەردوونییان هەیە و هاوتەریبن لەگەڵ ژیان و بەها مرۆیی و مرۆڤایەتیدا ، ناتوانین بەهیچ هۆکارێکی رەگەزی یان ئاینی یان ئایدیۆلۆژی ، ڕووبەرە گەردوونیەکەی بچووک بکەینەوە و چوارچێوەو بازنەیەکی بە دەوردا بکێشین . بۆ نموونە شاعیرێکی ئافرەت وەک دەنگێکی مێ دەتوانێت هەست و خەون و خەمەکان و خۆزگەکانی خۆی بە زمانی شیعری بەرجەستە بکات بەبێ ئەوەی بڵێین ژنە شاعیر یان ئەدەبی ژنانە بۆ شاعیرێکی پیاویش بە هەمانشێوە ، ئەوەتا ئەم شیعرەی خاتوو ئیمان نموونەیەکی زیندووە بۆ ئەو قسەو بیرکردنەوانەی ئێمە ، کە بە زمانێکی شیعری نایاب و پڕ چێژ و ئیستاتیکا ، خەمە کچانەییەکان و مێیینەیی خۆی دەربڕیوە ، مامەڵەی لەگەڵ خەم و خەون و خۆزگە سەربڕاوەکانی خاتوونێک کردووە ، کە لە چوار چێوەی چواردیواردا ڕۆژانە ئازار و خەمەکانی خۆی دەنووسێتەوە ، مامەڵە لەگەڵ کەلوپەلەکانی چێشتخانە و کارەکانی چێشت لێنان و پاککردنەوە و حاجات شۆردن و ئەوکارە ڕۆژان□یانەی کە لە کۆمەڵگە دواکەوتووەکان تەنها بەکاری ئافرەت داندراون و ناوبراون ، بە زمانێکی چەند شاعیرانە و بە ئیستاتیکایەکی چەند نایاب دەڵێت : بە پەڕۆی خۆزگە و خەونەکانی گەردوو تۆزی شووشەی پەنجەرەکە لادەبات ، یان بە کڵپەی ئاگری ناخی خواردن لێدەنێت ..! بەڕاستی جوانکاری و داهێنانی گەورە لە پشتی ئەم دەستەواژە و ڕستە شیعریانە دەبیندرێن ، خەم و هەستێکی ژنانە ، بەکارهێنانی وشەکان لەشوێنی گونجاو و واتادار ، ئیدی گەر بەم شیعرە بڵێین شیعری ژنانە ،، ئایا بچووک کردنەوەی ڕووبەری شیعر نییە ؟ ئایا دابڕانی شیعر نییە

لە ڕووبەرە گەردوونیەکەی ؟ ئیدی لە کۆتایی ئەم کۆپلەیە خەمەکان و نائومێدییەکان قووڵتر پێشان دەدات بەوەی : دیوارەکان نەفرەت لە خۆیان دەکەن کە تەنها سەیرکەرن و هیچیتر ، واتە بەهۆی ئەم ستەم و چەوساندنەوەیەی سەر ژنان و ئەم ناهەقی و نابەرابەرییە دیوارەکانیش خەمبار و نائومێدن ..! هەر لە درێژەی گێڕانەوەی ئەم چیڕۆکە تراژیدییە لە شوێنێکی تر دەڵێت :

تەنیایی بە تاڵەکانی پرچیا هەڵواسیوە و
بێتاقەتی دەهۆنێتەوە
گۆڕستانێک لە چاوەکانیەتی و بە سەدەیەک بەهار

دیارە ئەم خاتوونە هەر پارچەیەک لە جەستەی یان هەر ئەندامێک لە لەشی هێما و دەربڕی خەمێکی گەورەن ، خودی ئەم خاتوونەش هێمایە بۆ ژن یان جنسی مێینە ، ئەوەتا تەنیایی بە تاڵەکانی قژی هەڵواسیوە و چاوکانیشی گۆڕستانێکن بە سەدەیەک بەهارەوە ، لێرەدا پارادۆکسێکی ناوازەی لەنێوان دوو چەمکی هاودژ و داهێناوە ، دوو چەمکی ناتەبای پێکە لکاندووە لە وێنەیەکی شیعری جوان بۆ مەبەستێکی تایبەت ،، گۆڕستان و بەهار ، نائومێدی و ئومێد ، مردن و لەدایکبوونەوە ! .. گۆڕستانێک لە چاوەکانیەتی و بە سەدەیەک بەهار ! دەربڕینێک و ڕستە و دەستەواژەیەکی شیعری جوان پڕ هارمانیا و پڕ مانا و مەبەستی گەورە . شاعیر بە هەستێکی مرۆییانە خەمەکان بە ڕەهەندی جیاواز لە ئاستێکی بەرین باس دەکات لە دەرگای زۆرێک لە خەمەکان دەدات بە هەوراز و نشێوەکان دەڕوات تا لە کۆتایی دەقەکە دەڵێت :

هەرخۆی شانۆکار و سیناریست و دەرهێنەر
ڕۆڵی بوون و نەبوون دەگێڕێت
ئومێدێک لە پشتی ڕەشی چاوەکانیەوە پرشنگ دەدات
بەو هیوایەی ڕۆژێک لە جێی خۆر
ژیان هەڵبێت ..!

لە دیماهی ئەو شیعرە ، ڕۆڵی ئافرەت و جنسی مێیینەمان لەنێو ژیان و گەردوون بۆ ڕەسم دەکات ، کە ئافرەت سەرچاوەی ژیان و بوونە ! هەر خۆی خوڵقێنەر و بکەر و بزوێنەری ژیانە ،، نەک هەر ژیان بەڵکو مردنیش ، واتە (بوون و نەبوون) هەرخۆی هەموو شتێکە بە مردنیشەوە ، لێرەش پارادۆکسێکی نایاب لە نێوان بوون نەبوون یان مردن و ژیان وێنا کراوە ، کۆتاییەکەش بە ئومێدێکی گەورە کۆتایی پێدەهێنێت ، بەو هیوایەی ڕۆژێک لە جیاتی خۆت ژیان هەڵبێت ..! ئەم ئومێد و هیوایەش هێمایە بۆ بەردەوامبوونی ژیان . جوانی ئەم دەقە لەوەدایە بە هەستێکی مێیینە داپۆشراو و بە هەستێکی گەورەی مرۆیی نووسراوە ، بە زمانێکی شیعری و ئیشکردنێکی تۆخ لەسەر پارادۆکس و چەمکە دژەکان ، خودی جەستەی دەقەکە پارادۆکسێکی گەورەی تیایە

ئەویش ئەوەیە ، هەموو دەقەکە لەسەر نائومێدی ئیش دەکات بەڵام لە کۆتایی ئومێدێک و خەزگەیەکی گەشمان دەخاتە بەردەم هیوا دەخوازی ڕۆژێک لە جیاتی خۆر ژیان هەڵبەت …!

٢٠ی ئـــابی
٢٠٢٣

ماویەتی

گفتوگۆ لەگەڵ شانۆکار سلێمان گەڕاڵی.. سازدانی- کامەران حاجی ئەلیاس

سلێمان گەڕاڵی: شانۆی کوردی بەگشتی لە هەولێر بەتایبەتی گەلێ ئاستەنگی لەبەردەم دروست بووە
سلێمان گەڕاڵی: شانۆی شەقام تاکەڕێگایە بۆ بەردەوام بوون و گوزارشت کردن لە ناسۆرەکانی ژیانی جەماوەر

هونەرمەندی شانۆکار و نووسەر "سلێمان گەڕاڵی" ماوەیەکی زۆر لە بواری شانۆ و نووسین دا کار دەکات هەرچەندە سەرەتا بە شیعر هاتە نێو جیهانی ئەدەب و هونەر بەڵام لە کۆتاییدا خۆی لە نێو هونەری شانۆدا خۆی دییەوە وەکو نواندن و دەرهێنان خاوەنی چەندین کاری شانۆییە، لە هەمان کاتدا خاوەنی چەندین کتێبی چاپکراوە، بۆ زیاتر ئاگاردار بوون لە کارو چالاکییەکان لە نزیکەوە ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵی سازدا:
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

*سەرەتا بە خوێنەرمان باس لە ژیانی هونەری خۆت بکەیت
شانۆڤان (سلێمان ئیبراهیم قادر) زیاتر بە (سلێمان گەڕاڵی) ناسراوم،لەساڵی 1965 لەگەڕەکی سەیداوەی شاری هەولێر لەدایکبووم، خوێندنی سەرەتایی لەقوتابخانەی (بەتوش و بەڕسە) و ناوەندی لەچیمەنی کوڕان لەسەیداوە تەواوکردووە هەر لەناوەندی دەستم

کردووە بەشیعر نووسین لەچەند ڤیستیڤاڵی شیعریم بەشداری کردووەو خەڵات کراوەم بەداخەوە نووسینەکانی ئەو سەردەمیم لێ وون بووە لەپەیمانگای هونەرەجوانەکانی موسڵ وەرگیرام، تا قۆناغی چوارەم لە لەموسڵ خوێند، دواترگوراسترامەوە، بۆ پەیمانگەی هونەرەجوانەکانی سلێمانی” ساڵی 1988 پەیمانگام تەواو کرد” بەشداری چەندین شانۆگەری کردووە وەک ئەکتەرو دەرهێنان و کاری هونەری لەوانە (ئیمپراتۆر جۆنز/ دەرگا/ برایانی هەریاس/ قەرەج/ کۆرەشین/ ڕۆمیۆ جولێت/ شێتەکانی ئەم ڕۆژگارە/ بەسەر شەستەی نەویستەوە/ بارانی ژێر خۆر)” ساڵی 1983 بۆ 1985 بوومە ئەندامی تیپی شانۆی شەماڵ لەبنکەی لاوان بەشداریم کرد لەشانۆگەری (خزم و ناسیار/ خەڵکی گوندەکەمان/ میرات/ سمایل و مامز) لەنووسین و دەرهێنانی مامۆستا (سەمیر عەبدولستار)” لەوماوەیەدا چەندین پارچە شیعرو چیرۆکی لەگۆڤارو ڕۆژنامەکانی (هاوکاری/ بەیان/ عێراق/ کاروان/ ڕەنگین) بڵاوکردەوە، بەشداری کۆڕی شیعری کردووە لەهەولێر و سلێمانی” ساڵی 1987 بەشداری فیستیڤاڵی دهۆکی کرد بەشانۆگەری (دەنکە شقارتە) لەبەرهەمی تیپی کاروان پلەی دووەمان بەدەستهێناوە” ساڵی 1988 بوومە ئەندامی تیپی شانۆی هەڵگورد لەسلێمانی شانۆی (خۆناسەکان) ی پێشکەش کردووە” ساڵی 1993 لەڕادیۆی قوتابیان و لاوان دەرهێنەرو بێژەرو ئامادەکارو پێشکەشکاری بەرنامە بووم تاساڵی 2001 لەڕاگەیاندن بەردەوام بووە لەڕادیۆ و تەلەفزیۆنی گوڵان – هەرێم – نەورۆز – لقی دوو” دواتر گواسترامەوە بۆبەشی ڕاگەیاندن لەوەزارەتی ئەوقاف” ساڵی 1999 بەشداری لەخولی سینەما کرد کەلەلایەن سەلمان کاکەیی بەڕێوە دەچوو،هەر لە خوولەکە کورتە فیلمی (لەخەبایی) دەرهێنا. ساڵی 2007 بەخوێندنی بەکالۆریۆس چووەتە کۆلیژی هونەرەجوانەکان” لەوێش ئەو بەرهەمە شانۆییانەی بەرهەم هێناوە (گیانی ئیلیانەرا) (ڕۆڵەی خاک – دەرهێنان) (سواکەر – نواندن) (کەتایی گۆمە – نواندن)” هەر لەساڵی 2007 بەهاوبەشی ژیلوان تاهیرو سەڵاح حەسەن “گروپی شانۆڤانی کوردی”مان دامەزراند و چەند بەرهەمێکمان پێشکەشکرد وەک ئەکتەرو کاری هونەری تر بەشداری لە چەند بەرهەمێک دا کرد وەکو (وەرزی بەهار/ هەولێر تابەزە/ ئەوینی تەنیایی/ گۆڕەپانی دیموکراسی/ نەورۆزو بەهار/ فەرهادو ئەوینێکی تر) لە ساڵی 2010 خوێندنم تەواو کرد و بەشداری (5) ۆرگشۆپی شانۆیی لەگەڵ ڕێکخراوی ئەمریکی و (5) شانۆیی لە بەرهەمهات کە لەهەولێرو سلێمانی و دهۆک نمایش کران (خەمەکانی ئازاد/ مەریەمانە/ پێکەنینی شادی/ چیرۆکی کەچەڕەک/ زەمەنی شەواو)” هەر لەساڵی 2010 کاری دەرهێنانی بۆ(دەرچوانی گەنج/ دۆزەخ/ پەرپوت/ خەونی ئەبابیلەکان) کردووە” ماوەی دوو ساڵ سەرۆکی

گروپی شانۆڤانی کورد بووم" ماوەی چوار ساڵ سەرۆکی تیپی شانۆی تیشک بووم" ئەندامی سەندیکای هونەرمەندانی کوردستان"-م هەروەها خاوەنی چەندین کتێبی چاپکراوم.

*ئەوهونەرمەندانە کامەن کە کاریگەریان لەسەر تۆ هەبووە یاخود بە کارەکانیان سەرسام بوویت؟

سلێمان گەڵاڵی

- سەرەتای هەشتاکان بینەری چەندین درامای کوردی و عەرەبی بووم کاریگەریان دروست کرد بۆ ئەوەی دونیای هونەر هەڵبژێرم و بچمە پەیمانگە بۆ ئەوەی بتوانم بەشێوەیەکی ئەکادیمی و زانستی تێکهەڵکێشی هونەر بم و ڕێڕەی خۆم ببینم
- لە ئێستادا، ئاستی شانۆی کوردی چۆن دەبینی؟
- شانۆی کوردی لە هەولێر بەتایبەتی گەلێ ئاستەنگی لەبەردەم دروست بووە کە هونەرمەند نەتوانێ بەسەریدا زاڵ بێت. بۆیە پێویستە پاڵپشتی تەواوی بکرێت و ئاسانکاری بۆ بکرێت تا بتوانێت هەنگاوەکانی گورج بکات. هەر چەندە لە ماوەی رابردوودا چەندین کاری خۆبەخشی بەئەنجام گەیشت بەڵام نەبووە هۆی بوژانەوەی هونەری شانۆ. بە هۆی ئەوەی لە کاتی هەبوونی بودجە و پاڵپشتی دارایی هونەرمەندە خۆبەخشەکان پەراوێز دەخرێن کە دەبێتە هۆکاری خاوبوونەوەی هونەرمەند.

*شانۆ چۆن دەتوانێت گوزراشت لە ناسۆرییەکانی جەماوەر بکات؟

- شانۆی شەقام تاکەڕێگایە بۆ بەردەوام بوون و گوزارشت کردن لە ناسۆرییەکانی ژیانی جەماوەر، چونکە تێچووی کەمە بە

کەرەستەی ساکار ئەنجام دەدرێت لە هەمان کاتد چێژ بەخشە.

- بەڕێزتان لە بواری نووسین خامەتان ڕەنگینە ئەگەر بکرێت ئاماژە بە کتێبە چاپکراوەکانت بکەیت؟
- کتێبی یەکەمم بە ناوی "مەدالیای قەرەجەکی شەرمەزار" بوو کە کتێبێکی شیعرییە لە ساڵی 1997 بڵاوکرایەوە. کتێبی دووەمم بە ناوی" دەرچوانی گەنج" بوو کە کۆمەڵێک دەقی شانۆیی لە خۆدەگرێت لە ساڵی 2010 بڵاوکرایەوە. لە سەنتەری داهێنان لە هەولێر چاپکراوە. کتێبی " پەڕاوی شانۆڤان"چەند ووتار و لێکۆڵینەوەی شانۆیی پێک هاتووە لە ساڵی 2023 لە چاپکراوەکانی ڤیستیڤاڵی شانۆیی بەڕێوەبەرایەتی شانۆی هەولێر بوو. کتێبی " دۆزەخی ئادەم" کۆمەڵێک دەقی شانۆییە لە ساڵی 2023 لەلایەن دەزگای رۆشنبیری بڵاوکردنەوەی کوردی بەغدا چاپکراوە. دوا کتێبم بەرگی یەکەمی "بیۆگرافیای زانایانی ئایینی" لە سەر ئەرکی وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی چاپ و بڵاوکرایەوە.
- بۆ پرۆژەی داهاتوو چیتان لە هەگبە دایە؟
- لە ئێستادا خەریکی بەرگی دووهەمی "بیۆگرافیای زانایانی ئایینی" م لە هەمان کات دا وەک کاری هونەریش داواکاریمان پێشکەش بە بەڕێوەبەرایەتی شانۆی هەولێر کردووە کە کار لەسەر دەقی شانۆیی ئادەم بکەین. کەی رەزامەندی وەرگیرا. دەست بەکارکردن دەکەین.

ئ□وارن□ -٤٧.. شیعری سەردار جاف

ئەم ئێوارە
تاوە بارانێ چراتۆڕی شەهلایی هەڵکردووە
فیرقەتی ئەو
گێژاوە سەرابی ونکرد
پەڕەگوڵی ناهومێدی
لە خەزانی غوربەتیما دەرخستووە
سەردەمی تراویلکەیی
ژاوەژاوی ئاوەزمە
چەمەنی سەوز
فەرشی بزە و پێکەنینی راخستووە
شەکرە شەڕێ
دەمودوو بوو
دەرگای داڵانی بێ خەمی
بسکی ئەم گەڵا سورانەی شۆڕەبییە
بە ناو بۆنی رێحانەیا دێن و دەچن
ئەو نیگای شەوەزەنگە رۆی
چیدی نا بێتە خەڵات و
تاوە سۆزە بە گەردنی ئیشق دەلکێ و
سەر و قامەت بۆی ملکەچن
ئەم دڕدۆنگە
بێکۆتایە
تاو نا تاوێ شەستەبارانی بەهارە و
زەمەنێ دێ
گەرما پروکێنی هاوین
ئەم سەرمایە لە پاییزا هەڵدەکات و
بە نێو کپی و بێدەنگی شەوی دوورو درێژ
رێ د□ بڕێت و
هەر خەزانە و دادەبارێ
شووشە و دڕکە

بە بن پێی غوربەتیما دێ
کەچی لێرە نیگاکانمان شێتانەیە و
دوور لە چاوین
شەو نامەیی خۆ دەنووسم
حەرف وێکگرتوو و یاخی
وشەکانیش دەبنە مەتەکە و لەم دەئاڵێن
دەربەدەری ڕەمنێکە
دەبێتە برین و خەرەند
لە گرێکوێرەی پیرەژنێ دەچێ کە عانەکانی خۆشبوە
کوشتەی یەکین و حەزەکانمان وا دەناڵێن
تۆ دەزانی هەر پێکەوە گەشکراوین
بە بێ تۆ من زۆر بێکەسم
خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

٣١/ ٧ / ٢٠٢٣

---

١٣ کۆپلەکەی ژین و دڵ.. شوان عەباس بەدری

دەستێك لە دەرگای دڵم نادات
دەمێکە تەنیایی لە خۆی مارە کردووە

لە سەر لمی کەنار دەریای ژیانم
هیچ جێ پێیەکی یادگاری بە دی ناکرێت
ڕەشەبایە و ڕەشەبا !

دەمێ ساڵە مانگە شەو
لە ئاسمانی چاوەکانم تۆراوە
ئاخۆ دەبێت ڕەنگی

مانگ ئێستا چۆن بێت ؟

ئێستا مۆمە فرمێسكاوييەكەى تەمەن
گۆچان بەدەست
بەرەو گۆرستانى كوژانەوە بەڕێوەيە و
چاوەڕێى دوو دەستى ميهرەبانە
بۆ خامۆشى !

سەگە تەنيا و ناشيرينەكەى شارەكەمان
بە ئومێدى لەتێ سۆز
ئەقروسكێنێ
كەچى وەك هەميشە
جگە لە بەردێكى دڵڕەقى پڕ لە بێداركردنەوە
كەس دەستێكى پڕ سۆزى بە سەرا ناهێنێ !
**
خەون ئەبينم ديسان ئەژيم و پێئەكەنم
كەچى ژيان خەونەكەم لێ دەكات بە مۆتەكە !
**
كە مناڵ بووين بە گاڵتەوە ئەگريايين
كەچى ئێستا ...
ئاخ بۆ گريانێكى سەردەمى مناڵيمان !
**
نامەوێ خودا خاڵى كۆتايى تەمەنم دانێ
مەگەر خۆم دەستم نييە!
**
بە تەنها خوێن سەمبولى كووشتن نييە
من سەدان جار خۆمم ديوە
لەناو ئاوێنە ژەنگاوييەكەم
بە ووشەيەك كوژراوم !
**
كوا كۆترى سپى سەمبولى ئاشتييە
كۆترێكى سپى نازدارم ئەناسى
دواجار بە كێردێكى كول
دەروونى سەر بڕيم و

هەتا ئێستاش بە ئازارەوە ئەتلێمەوە و
پەلەقاژەی مەرگمە!
**
دەنگێك لانكەی ناخم ڕائەژەنێ
داریوشە
بە خۆی و ژێ خەمناكەكەیەوە
گوڵاوی پیت
بەسەر دڵم ئەبارێنێت !

ساتژمێری تەمەنم پێش ئەخەم
جگە لە ژیان هیچ شتێكی ترم نییە
تا لە دەستی بەم !
**
فریشتەیەكی درك بەدەست
بە جلی ڕەشەوە بەرەو ڕووم دێت و
داوای هەناسەكانم ئەكات !

پێنج بروسكە شیعر.. نوسینی هێدی گەڵاڵی

ئۆكسجین

من و تۆ
لە ئاو ئەچین
هەر یەكەو دو هایدرۆجین
من بۆ تۆ هەناسە و
تۆ بۆ من ئۆكسجین.

ماچ

ئەڵێن شەڕاب
چەند كۆن ببێ خۆشتر ئ□ بێ
ماچی لێویش

چەند تازە بێ تەڕتر ئەبێ

مەچەک
ترپەکانی دڵی منە
چرکەژمێری سەعاتەکەی
مەچەکی تۆ…
هەر چەند دور بم
وا هەست دەکەم
دڵم وا لە دەستی تۆ….

بۆیاخچی
بە دەستە بچوکەکانی
فلچەی بۆیاخ
دێنێ و دەبا
کە سەیری ڕوخساری دەکەم
وای دەبینم :
سەختی ژیان
ئەو دێنێ ودەبا!!!

دزی

من دز نیم
تەنیا دو شتم لێت دزیوە
ترپەکانی لێدانی دڵ و
عەتری هەناسەی سینەت!

دێمەوە. . شەماڵ بارەوانی

بەیانی

لەگەڵ دەنگی یەکەم ترپەی هەناسەی خودا،

لەگەڵ دەرکەوتنی گزنگی خۆر،

دێمەوە.

دێمەوە و
وەکوو جاران سروودی پێکەنین بۆ کجە عازەبەکانی دێ دەچڕین و
ئێوارەی شیعرمان پڕ دەکەین لە خەونی ئاشقانە.

دێمەوە و
ئامێزت دەکەم به سەرین و
ئەو تیۆرە پۆچەڵدەکەینەوە کە باس لە ئاوابوون دەکات.

دێمەوە و
لە نزیک دووڕیانی بێ ئومێدی، نەمامێک بۆ پەیمان دەڕوێنین و
لە پێدەشتی دابڕاندا کانی بیرەوەرییەکان دەژییێنینەوە.

دێمەوە و
لە هەواری جێژواندا
زیوانی ئازار لە دەفتەری چاوەڕوانی بژاردەکەین
و
خۆمان لە هەراسان خاڵی دەکەینەوە

دێمەوە و

قافیەی حوزن دەشکێنین
و
ئیتر ڕەها ڕەها دەبین.